



**T.C.**

**GİRESUN ÜNİVERSİTESİ**  
**SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**  
**İKTİSAT ANABİLİM DALI**

**BÜTÇE DENGESİ VE ÖZEL TASARRUFLAR ARASINDAKİ İLİŞKİ**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ**

**HAZIRLAYAN**

**Kübra KAYMAZ**

**DANIŞMAN**

**Prof. Dr. Servet CEYLAN**

**GİRESUN**

**2019**

Oğlum ve eşime...



## YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “ Bütçe Dengesi ve Özel Tasarruflar Arasındaki İlişki ” adlı çalışmamın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım kaynakların kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.



22.08.2019

Kübra KAYMAZ

## ÖN SÖZ

Çalışmada 1985-2016 yıllık verileri ile Türkiye’de Bütçe Dengesi ve Özel Tasarruflar Arasındaki İlişki incelenilmiştir. Kamu tasarrufundan özel tasarruflara doğru nedensellik ilişkisinin olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Kamu tasarrufundaki azalmaların özel tasarrufları artırdığı gözlenilmiştir.

Tez çalışmam boyunca emeğini ve sabrını esirgemeyen danışman hocam Prof. Dr. Servet CEYLAN’ a teşekkürümü sunuyorum. Eğitim öğretim hayatım boyunca maddi ve manevi olarak hep yanımda olan annem ve babama çok teşekkür ediyorum. Ayrıca bana güvenini esirgemeyen, beni her daim cesaretlendiren yol arkadaşım, sevgili eşim Uğur KAYMAZ’ a sonsuz teşekkürler.

**ÖZET****Kübra KAYMAZ****Bütçe Dengesi ve Özel Tasarruflar Arasındaki İlişki, Yüksek Lisans Tezi,  
Giresun, 2019**

Kamu açıkları finanse edilirken borçlanmaya gidilmesi özel kesimde servet artışı olacağı şeklinde algılanır. Ricardocu Denklik Yaklaşımına göre vergilerdeki değişim sonucunda bütçe açığı oluşur. Bütçe açığını finanse etmek için borçlanmaya gidilmesi, gelecek dönemde borçların ödenebilmesi için vergi artışına neden olur. Bu nedenle bütçe dengesi ve özel tasarruflar arasında bir ilişki olabileceği tartışılır. Yaklaşımında bütçe açıkları ve cari açık arasında bir ilişki olmadığı öne sürülmüştür. Keynesyen yaklaşıma göre ise Ricardocu Denklik Yaklaşımının tersine bütçe açıklarının cari açığa neden olduğu varsayılmıştır. Çalışmada, bütçe dengesi ve özel tasarruflar arasındaki ilişki 1985-2016 yılları arasındaki verilerle, ARDL yöntemi kullanılarak analiz edilmiştir. Bulgular bütçe dengesi ve özel tasarruflar arasında uzun dönemli bir ilişki olduğunu, kamu tasarrufu arttığında özel tasarrufların azaldığını göstermiştir. Dolayısıyla Ricardocu Denklik Teoreminin geçerli olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

**Anahtar Sözcükler:**

Bütçe Dengesi, Özel Tasarruf, Ricardocu Denklik, ARDL Sınır Testi, Toda-Yamamoto Nedensellik Testi

**ABSTRACT****Kübra KAYMAZ****Relationship Between Budget Balance and Private Savings, Master Thesis,  
Giresun, 2019**

Borrowing while financing public deficits is perceived as an increase in wealth in the private sector. According to the Ricardian Equivalence Approach, budget deficit occurs as a result of the change in taxes. Borrowing to finance the budget deficit causes an increase in taxation in order to pay the debts in the future. Therefore, it is argued that there may be a relationship between budget balance and private savings. In his approach, there is no relation between budget deficits and current account deficit. According to the Keynesian approach, contrary to the Ricardian Equivalence Approach, budget deficits are assumed to cause the current account deficit. In this study, the relationship between budget balance and private savings was analyzed by using ARDL method with data between 1985-2016. The findings show that there is a long-term relationship between budget balance and private savings and private savings decrease when public savings increase. Therefore, it is concluded that Ricardian Equivalence Theorem is valid.

**Keywords:**

Budget Balance, Private Savings, Ricardian Equivalence, ARDL Boundary Test, Toda-Yamamoto Causality Test

## İÇİNDEKİLER LİSTESİ

ÖZET.....	I
İÇİNDEKİLER LİSTESİ.....	IV
TABLOLAR LİSTESİ.....	VI
GRAFİKLER LİSTESİ.....	VII
KISALTMALAR LİSTESİ.....	VIII
GİRİŞ .....	1
BİRİNCİ BÖLÜM .....	3
1.1. TASARRUF VE ÖNEMİ .....	3
1.2.BÜTÇE DENGESİ VE KAMU TASARRUFU KAVRAMI .....	5
1.3. KAMU TASARRUFUNU BELİRLEYEN ETKENLER.....	6
1.4. KAMU HARCAMALARINDAKİ ARTIŞI AÇIKLAYAN TEORİK YAKLAŞIMLAR.....	8
1.4.1. Wagner Kanunu .....	9
1.4.2.A. Peacock ve J. Wiseman'ın Sıçrama Tezi .....	10
1.4.3. Kamu Harcamalarındaki Artışı Açıklayan Diğer Teorik Yaklaşımlar .....	11
1.5. ÖZEL TASARRUF KAVRAMI .....	11
1.6. ÖZEL TASARRUFU BELİRLEYEN ETKENLER .....	12
1.7.TÜKETİM VE TASARRUF TEORİLERİ.....	13
1.7.1.Mutlak Gelir Hipotezi .....	14
1.7.2. Zamanlararası Tüketim Seçimi .....	15
1.7.3.Nispi Gelir Hipotezi .....	15
1.7.4. Ömür Boyu Gelir Hipotezi.....	16
1.7.5.Sürekli Gelir Hipotezi .....	17
1.7.6.Diğer Tüketim ve Tasarruf Teorileri.....	18
1.8.DIŞA AÇIK EKONOMİLERDE TASARRUFLAR VE CARİ AÇIK İLİŞKİSİ	19

İKİNCİ BÖLÜM.....	23
BÜTÇE DENGESİ VE ÖZEL TASARRUFLAR ARASINDAKİ İLİŞKİYE YÖNELİK TEORİK YAKLAŞIMLAR .....	23
2.1.İKİZ AÇIK HİPOTEZİ.....	23
2.1.1.Keynesyen Yaklaşım.....	24
2.1.2. Ricardocu Denklik Teoremi .....	29
2.2.LİTERATÜR .....	32
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM .....	41
BÜTÇE DENGESİ VE ÖZEL TASARRUFLAR ARASINDAKİ İLİŞKİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ (1985-2016).....	41
3.1. Veri Seti .....	41
3.2.Yöntem.....	43
3.2.1.Birim Kök Testi .....	43
3.2.2. Toda Yamamoto Nedensellik Testi.....	45
3.2.3.Eşbütünleşme Testi: ARDL Yaklaşımı.....	45
3.3.Bulgular.....	46
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME.....	52
KAYNAKÇA.....	55



**TABLolar LİSTESİ**

Tablo 1: İkiz Açık Hipotezine Yönelik Yapılan Ampirik Çalışmalar .....	35
Tablo 2: Türkiye’de İkiz Açık Hipotezine Yönelik Yapılan Ampirik Çalışmalar.....	38
Tablo 3: DF-GLS(ERS) Birim Kök Testi Sonuçları.....	47
Tablo 4: KT-OT Toda-Yamamoto Nedensellik Testi İçin Optimal Gecikme .....	48
Tablo 5: KT-OT Toda-Yamamoto Nedensellik Testi Sonuçları.....	49
Tablo 6: Sınır Testi Sonuçları .....	50
Tablo 7: ARDL Modeline Ait Hata Düzeltme Modeli .....	51
Tablo 8: Uzun Dönem Denklemi .....	51



**GRAFİKLER LİSTESİ**

Grafik 1: A. Peacock ve J. Wiseman'ın Sıçrama Tezi.....	10
Grafik 2: Ömür Boyu Gelir Hipotezi .....	17
Grafik 3: Toplam Tasarruflar ve Cari Denge Arasındaki İlişki .....	20
Grafik 4: Tasarruf Eğilimin Artması ve Cari Denge Arasındaki İlişki .....	21
Grafik 5: Keynes'e Göre Sabit Döviz Kuru Rejiminde Genişletici Maliye Politikası .....	25
Grafik 6: Keynes'e Göre Esnek Döviz Kuru Rejiminde Genişletici Maliye Politikası .....	26
Grafik 7: Keynesyen Dışa Açık Ekonomide Genişletici Maliye Politikası .....	27
Grafik 8: Ricardocu Denklik Teoremi .....	31
Grafik 9: Kamu Tasarrufunun GSYİH' ya Oranı % (1985-2016).....	41
Grafik 10: Özel Tasarrufların GSYİH'ya Oranı % (1985-2016).....	42
Grafik 11: KT-OT Karakteristik Ters Kök Korelegramı .....	48
Grafik 12: ARDL Modeli: CUSUM ve CUSUM-SQ Testi Sonuçları.....	51

**KISALTMALAR LİSTESİ**

ABD :Amerika Birleşik Devletleri

AHCH Anlık Hazzın Cazibesi Hipotezi

AR-GE : Araştırma ve Geliştirme

BA :Bütçe Açığı

C :Tüketim

CA :Cari İşlemler Dengesi

DPI :Harcanabilir Kişisel Gelir

G :Kamu Harcamaları

GOÜ :Gelişmekte Olan Ülkeler

GSYİH :Gayri Safi Yurtiçi Hasıla

I :Yatırım

IS :Maliye Politikası

i : Faiz

KDV : Katma Değer Vergisi

KİT : Kamu İktisadi Teşebbüsü

LM :Para Arzı

MGH : Mutlak Gelir Hipotezi

NGH :Nispi Gelir Hipotezi

NX	:Net İhracat
OECD	: Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü
ÖB	:Ödemeler Dengesi
ÖBGH	:Ömür Boyu Gelir Hipotezi
RDT	: Ricardocu Denklik Teoremi
REDK	: Reel Efektif Döviz Kuru
RYH	:Rasyonel Yürüyüş Hipotezi
S	:Tasarruf
SGH	:Sürekli Gelir Hipotezi
T	:Vergi
TCMB	: Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası
Y	:Gelir
Yd	:Harcanabilir Gelir
ZTS	:Zamanlararası Tüketim Seçimi

## GİRİŞ

1980'li yıllarda Amerika Birleşik Devletlerinde ilk kez büyük bir bütçe açığı oluşmuş ve ekonomik sıkıntılar başlamıştır. Uzun dönemde bütçe açığını cari işlemler dengesi izlemiştir. Bu iki açığın oluşmasıyla ikiz açık sorunu ortaya çıkmış, arasındaki nedensellik açıklanmaya çalışılmıştır. Genel olarak, tasarruflar, bütçe açığı ve cari işlemler açığı arasındaki ilişki, Ricardocu Denklik Yaklaşımı ve Geleneksel Keynesyen Yaklaşım çerçevesinde incelenmektedir.

Ricardocu Denklik Yaklaşımı durumunda, veri bir kamu harcamasını vergi yerine borçlanmayla finanse edilmesi, özel kesim harcamalarında bir değişim olmayacağını ifade etmektedir. Kamu kesimindeki vergi indirimleriyle, harcamalarının artırılmasına yönelik kişilere ve kurumlara verilen fonlar kişilerin ve kurumların harcamalarını artırmayacağı varsayılır. Çünkü kamu borçlarının ilerleyen dönemde vergiler ile kapatacağı bilinmektedir. Bu nedenle kişi ve kurumlar harcamalarını artırmak yerine tasarruflarını artırmaktadırlar. Böylece geçmişteki kamu tasarrufundaki azalma gelecekteki bireysel tasarruftaki artışla dengelenir. Toplam tasarruf değişmez, sadece kamu ve özel kesim tasarrufları yer değiştirir. Keynesyen Yaklaşımına göreyse, kişiler ve kurumlara sağlanan fonlar net servette artış olduğu algısı yaratacak ve toplam tüketici talebinde genişlemeye yol açacaktır. Tam istihdam varsayımı altında ve toplam üretim düzeyinin değişmediği varsayımı altında, cari tüketimdeki artışlar tasarruf oranlarını düşüreceklerdir.

Çalışma da, Türkiye ekonomisi için 1985-2016 yılları arasında kamu tasarrufu ve özel tasarruf arasındaki ilişki incelenmiştir. Bu amaçla kamu tasarrufu ve özel tasarruf verileri ile Toda-Yamamoto nedensellik testi ve ARDL sınır testi yöntemi kullanılarak aradaki ilişki araştırılmıştır.

Çalışmanın birinci bölümünde, tasarrufların önemine, kamu tasarrufu ve özel tasarruf kavramlarının tanımlarına, kamu tasarrufunu etkileyen etmenler, kamu harcamalarında artışını açıklayan teorik yaklaşımlar ile tüketim ve tasarruf teorilerine yer verilmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümünde bütçe dengesi ve özel tasarruflar arasındaki ilişkiyi açıklamaya yönelik olarak Keynesyen yaklaşım ve Ricardocu Denklik

Hipotezine yer verilmiştir. Ayrıca bütçe dengesiyle ilgili olarak yapılan çalışmalardan elde edilen sonuçlar literatür incelemesi olarak sunulmuştur.

Üçüncü bölümde ise, bütçe dengesi ve özel tasarruflar arasındaki ilişki araştırılmıştır. Çalışmada 1985-2016 yıllık verileri kullanılmıştır. Araştırma için öncelikle, ADF-GLS(ERS) birim kök testi uygulanmıştır. Birim kök testinden sonra değişkenler arasındaki ilişki tespit etmek için otoregresif dağıtılmış gecikme modeli olan ARDL sınır testi uygulanmıştır. Hata düzeltme modeli ve uzun dönem denklemleri tahmin edilmiştir. Ayrıca nedensellik ilişkisi Toda-Yamamoto testi vasıtasıyla araştırılmıştır.

Çalışmanın son kısmında da sonuç ve değerlendirme kısmına yer verilmiştir.

## BİRİNCİ BÖLÜM

### 1.1. TASARRUF VE ÖNEMİ

Tasarruf bir ekonomide belirli bir dönemde yaratılan gelirin tüketilmeyen, harcanmayan kısmına denir. Bireylerin, hane halkı ve firmaların, cari gelirlerinin bir kısmını farklı nedenlerle gelecekteki harcamalara ayırmasıdır. Tasarruf, makro ekonomide harcanabilir gelirin harcanmayan kısmı olarak ifade edilir.

Tasarrufları yurtiçi tasarruflar ve yurt dışı tasarruflar olarak ayırmak mümkündür. Yurtiçi tasarruflar da kamu tasarrufu ve özel tasarruflar olmak üzere toplam tasarrufları oluşturmaktadır. Kamu tasarrufları aynı zamanda bütçe dengesi olarak da ifade edilmektedir. Ulusal tasarruflar bir ülkede ekonominin sermaye oluşturma kapasitesini göstermektedir. Dış tasarruf ise uzun ya da kısa vadeli olarak ülkeye giren yabancı sermaye akımlarını ifade eder.

Tasarruf konusu iktisatçılar arasında her dönem tartışılan konular arasında yer almıştır. Bazı iktisat okullarına göre ise sermaye birikimi olarak görülürken bazı iktisat okullarına göre ise yatırım-tasarruf dinamiği yönünden ele alınmıştır. İktisatçıların vazgeçilmez noktası ise büyümek için tasarrufa her dönem ihtiyaç olmasıdır.

Bireyler ve devletler ulusal ve uluslar arası krizlerin yaşanmasından dolayı daha dikkatli tasarruf politikaları belirlemeye başlamışlardır. Devletler yeni yatırımların yapılması için, sermaye mallarının üretilmesi, ekonomik büyümenin sürdürülebilir olması ve daha iyi yaşam standartları sunabilmek için tasarruf artışlarına önem vermeye başlamışlardır (Sancak ve Demirci, 2012: 160).

Ülkeler büyümek için yatırıma, yatırım için tasarruflara ihtiyaç duyarlar. Ancak gelişen ve değişen dünya yatırımlar için tek kaynağı artık sadece ulusal tasarruflarla karşılamamaktadır. Özellikle 1980'li yıllarda tasarruf eksikliklerini gidermek için finansal serbestleşme sağlandı ve artık uluslar arası sermaye hareketinin önü açıldı. Böylece tasarruf fazlası olan ülkeler tasarruf eksikliği olan

ülkelerde tasarruflarını değerlendirdi. Tasarruflarda ki bu hareketlilik en çok gelişmekte olan ülkeleri etkiledi. Çünkü beklenenin aksine sermaye hareketleri gelişmekte olan ülkelere doğru oldu. Bu hareketlilik sonucunda birçok krizle karşılaşıldı. Krizlerin yaşanmasıyla birlikte yurtdışı tasarruflarına olan bağımlılığın azaltılması ve ulusal tasarrufun önemi üzerinde tekrar durulmaya başlandı. Sürdürülebilir bir büyüme için hükümetler ulusal tasarrufu artırıcı yeterli ve dengeli tasarruf politikaları aramaya başlamıştır (Çolak ve Öztürkler, 2012: 1).

Neo-klasik iktisatçılara göre finansal serbestleşmeyle birlikte gelişmekte olan ülkeler ekonomik büyümeyi finansal araç çeşitliliğini ve tasarruflarını artırarak sağlayabilir. Kaynağını ödünç verilebilir fonlara dayandıran klasik yaklaşıma göre, sermaye hareketliliklerinin üzerindeki engeller kaldırılınca sermayenin gelişmiş merkez ülkelere, gelişmekte olan ülkelere aktarılacağı savunulur. Böylece ülkeler arasındaki faiz oranlarının eşitleneceği ve tasarruf eksikliği olan ülkelere kaynak sağlanacağı düşünülür. Fakirlik kısır döngüsü içinde olan gelişmekte olan ülkeler, ülkeye gelen dış tasarruflarla fakirlik kısır döngüsünden kurtulur ve tasarruf oranlarını da artırmaya başlar (Atamtürk, 2007: 77). Tasarruflarını artıran gelişmekte olan ülkeler de yatırımlarını artırır, ihracatları artar, teknolojik ve finansal güçlerini artırarak gelişmişlik düzeyi yükselmektedir.

Neo Keynezyenler ise finansal serbestleşmenin gelişmekte olan ülkelere ekonomik büyümeyi yavaşlatacağını savunur. Tam istihdamın her zaman sağlanamamasından kaynaklı olarak ödünç verilebilir fonların ekonomik büyüme üzerinde etkili olmayacağını varsayar. Ayrıca gelişmekte olan ülkelere finansal istikrarsızların olması, tam bilgiye sahip olunmaması, piyasa etkinliğinin zayıf olması yatırım ve tasarruflar için doğru kararlar verilmesini güçleştirir. Finansal serbestleşmeyle birlikte faiz oranlarının artması tasarrufları artırırken yatırım maliyetlerini de artırdığı için büyümeyi olumsuz etkilediği düşünülmektedir (Atamtürk, 2007: 78-79).

Türkiye’de son zamanlarda ulusal tasarruf oranlarını artırmak için zorunlu bireysel emeklilik sistem uygulamalarına gitmiştir. Burada amaç ülkenin ulusal tasarruflarını artırarak dış finansmanlara olan bağımlılığını azaltarak yatırımları ve



büyümei sağlamaktır. Ülkeler için en önemli yatırım kaynaklarının ulusal tasarruflar olduğunu söylemek de mümkündür.

## 1.2.BÜTÇE DENGESİ VE KAMU TASARRUFU KAVRAMI

Bütçe, gelecekteki belirli bir dönemde gerçekleşmesi öngörülen gelir ve giderlerin karşılıklı tahminlerini içeren cetveldir. Devletin gelecek bir dönemdeki gelirlerini ve harcamalarını tahmin eden ve yürütme organına harcamaların yapılması, gelirlerin toplanması konusunda yetki ve izin veren bir kanundur (Öğretir ve Gül, 2015: 421). Ayrıca devlet harcamaları ile gelirlerini ayrıntılı biçimde gösteren, belli bir dönem için harcamaların yapılmasına ve gelirlerin toplanmasına izin veren hukuksal bir belgedir.

Kavram ve kelime olarak bütçenin kökeni irdelendiğinde, Latince ‘bulga’, Fransızca ‘bouge’ veya ‘bougette’ kelimelerine dayandığı görülmektedir. Kullanıldığı ilk dönemlerde deri çanta ya da torba anlamlarına denk gelen bu kelime, ‘bougett’ olarak İngilizceye geçmiş olup, Ortaçağda da Fransızcadaki anlamıyla kullanılmıştır. Süreç içinde ‘budget’ şekliyle İngilizcede kullanılmaya başlanan kelime, günümüzde kullanılan haliyle ilk kez yine İngiltere’de uygulanmış, sonradan Avrupa dillerine ve ülkemize geçmiştir (Zekioğlu, 2009: 6).

Bütçenin tanımından da anlaşılacağı üzere bütçe devletin gelirlerinden ve giderlerinden oluşmaktadır. Bütçe gelirleri, vergiler ve vergi dışı gelirlerden, bütçe giderleri de faiz giderleri ve faiz dışı giderler olarak ikiye ayrılmaktadır. Bütçe gelirleri ile bütçe giderlerinin eşitliğinden de bütçe dengesi elde edilir. Denklem formülle aşağıdaki gibi gösterilir (Ünsal, 2013: 619-622) ;

$$\text{Bütçe Gelirleri} = \text{Vergiler} + \text{Vergi Dışı Gelirler} \quad (1)$$

$$\text{Bütçe Giderleri} = \text{Faiz Giderleri} + \text{Faiz Dışı Giderler} \quad (2)$$

$$\text{Bütçe Dengesi} = \text{Bütçe Gelirleri} - \text{Bütçe Giderleri} \quad (3)$$

Bütçe Gelirleri > Bütçe Giderleri ise Bütçe Fazlası vardır.

Bütçe Gelirleri < Bütçe Giderleri ise Bütçe Açığı vardır.

Bütçe gelirleri; gelir vergisi, kurumlar vergisi, KDV, özel tüketim vergisi, ithalde alınan KDV, diğer vergi gelirleri ve KİT'lerin karlarından alınan paylar, trafik cezaları para cezaları kalemlerinden oluşmaktadır. Bütçe giderleri; faiz dışı giderler ve faiz giderlerinden oluşur. Faiz dışı giderler dörde ayrılır: (a) Personel giderleri (devlet memurlarının maaşları, yollukları, sağlık giderleri vb). (b) diğer cari giderler (devlet arabalarının benzin giderleri, kamu binalarının aydınlatma, ısınma, bakım onarım giderleri vb). (c) yatırım giderleri (kamu binaları yapımı, okulların yapımı vb). (d) transfer giderleri (emekli maaşları, öğrenci kredileri vb). Eğilmez (2013)'e göre, faiz giderleri ise devletin borçlanmaları karşılığında ödediği faizlerden oluşur. Bu kalemlerdeki artışlar ve azalışlar doğrultusunda kamu gelirlerinde ve giderlerinde değişim gözlenmektedir.

Bütçe gelirleri, bütçe giderlerinden fazla olduğunda yani bütçe fazlası durumunda kamu tasarrufu meydana gelir. Bütçe açık verdiğinde ise negatif kamu tasarrufu söz konusudur. Kamu tasarrufu kamu sektörü genel dengesiyle yakından ilişkilidir. Kamu genel dengesi, kamu toplam gelirinden toplam giderlerinin çıkarılmasıyla bulunur. Kamu tasarrufu ise kamu harcanabilir gelirinden cari giderlerinin çıkarılmasıyla elde edilir. Kısacası genel denge ile kamu tasarrufu arasındaki fark yatırım harcaması ve sermaye transferleridir. Aradaki ilişki aşağıdaki gibi gösterilir;

$$\text{Kamu Genel Dengesi} = \text{Toplam Gelir} - \text{Toplam Gider} \quad (4)$$

$$\text{Kamu Tasarrufu} = \text{Kamu Harcanabilir Geliri} - \text{Cari Giderler} \quad (5)$$

Kamu Harcanabilir Geliri = Toplam Gelir - Cari transferler ve cari transferler de faiz ödemelerini, sosyal güvenlik açıklarını, tarımsal desteklemeleri, KİT transferlerini, hane halkı transferlerini ve AR-GE desteğini içermektedir (Dinler, 2015; 1288).

### 1.3. KAMU TASARRUFUNU BELİRLEYEN ETKENLER

Devletler belirli amaçlara ulaşmak için maliye politikaları uygularlar. Gelir ve gider hesaplarıyla yapılan bu maliye politikaları uzun dönemde ekonominin üretim düzeyini belirler.

Kamu tasarrufu kamu gider ve geliri arasındaki farktan oluşmaktadır. Kamu tasarrufunda artışa neden olan etmenler kamu finansmanında büyük bir pay oluşturan

vergi gelirlerinin artmasıdır. Ekonomik büyümeye bağlı olarak artan vergiler, etkin uygulanan vergi politikaları, sıkı maliye politikaları, genç bağımlı nüfusun azalması ve iş gücüne katılmasıyla vergi gelirlerinin artması, yaşlı nüfusun azalması gibi nedenler vergi gelirlerinin artmasını sağlamaktadır (Öğretir ve Gül, 2015: 209-210).

Kamu tasarrufunda azalışa neden olan etmenler ise kamu harcamalarının finansmanında büyük bir paya sahip olan vergi gelirlerinin azalmasıdır. Vergiler ekonomik faaliyetlerin yavaşlaması sonucunda azalabileceği gibi devletin genişletici maliye politikası sonucu, vergilerde indirimle gitmesiyle de azalabilmektedir. Ayrıca etkin vergi politikalarının yürütülememesi de vergi gelirlerinde azalmalara neden olmaktadır.

Kamu tasarruflarında azalmaya neden olan diğer etmenler ise kamu harcamalarının artması, sağlık, eğitim, güvenlik, altyapı hizmetleri, sosyal hizmetler, işsizlik ödemeleri, genç bağımlı nüfusun fazla olması, emeklilik ödemeleri, gibi harcamalarının olmasıdır (Aksoy, 2016: 12-19).

Kamu tasarruflarında, kamu harcamalarındaki artışa bağlı olarak da azalış gözlenebilir. Ancak kamu harcamalarındaki artışlar her zaman gerçek olmayıp görünüşteki bir artıştan kaynaklanabilir. Kamu harcamalarındaki gerçek artışlar, hizmetlerin kalitesi ve miktarındaki artışken, hizmetlerin kalitesi ve miktarında artış olmadan kamu harcamalarının artması yalnızca görünüşten kaynaklıdır (Kale, 2016: 106).

Kamu harcamalarında gerçekteki artışlara bakıldığında; askeri, teknolojik, sosyal, iktisadi ve siyasi nedenler olarak öne çıkmaktadır. Askeri nedenler; savunma harcamaları, savaşa hazırlık, savaş dönemi, uçak, tank, savaş gemisi, ateşli silahlar, askeri personel ihtiyaçları gibi nedenler ile reel kamu harcamaları artışıdır.. Teknolojik olarak bakıldığında; yeni iletişim, ulaşım, enerji kaynakları, sağlık alanındaki buluşlar gibi yeniliklerin kamunun hizmetlerine dahil edilmesidir. Sosyal nedenler olarak; nüfus artışı ile birlikte sağlık, eğitim, güvenlik hizmetlerinin ve taleplerinin artması, ekonomik gelişmeler sonucunda nüfusların kentlerde toplanmasıyla alt yapı, barınma, güvenlik, temizlik, ulaşım gibi hizmetlerin artması ile ortaya çıkan kamu harcamalarıdır. Ekonomik nedenler; ekonomik büyüme ve kalkınmaya bağlı olarak bireylerin gelirlerinde artış olur. Gelirleri artan bireyler daha fazla eğitim, sağlık, haberleşme, adalet, sosyal güvenlik talep ederler. Bu hizmetleri

devlet karşıladığında harcamalarında reel artışlar gözlemlenir. Ekonomik durgunluk süreçlerinde işsizliği azaltmaya yönelik uygulanan politikalarda kamu harcamalarında önemli role sahiptir. Siyasi nedenler; hükümetlerin seçimle belirlenmesi sonucunda oy kaybetmek istemeyen hükümetlerin genişletici maliye politikası uygulaması, siyasi partilerin seçim çalışmaları gibi nedenler kamu harcamalarında gerçek artışlardır (Bilgili, 2016: 205-209).

Kamu harcamalarındaki görünüşteki artışlar; paranın satın alma gücünün düşmesi, bütçe usullerinin değişmesi, parasal ekonomiye geçilmesi, devlet sınırlarının ve nüfusunun değişmesi, devletleştirme giderleridir. Enflasyonist dönemlerde fiyatlar genel seviyesinin yükselmesiyle para değer kaybeder. Mal ve hizmetlerin üretimleri aynı iken, mal ve hizmetlerden faydalanmak için daha fazla ödeme yapılması gerekir. Paranın satın alma gücündeki azalmaya bağlı olarak kamu harcamalarında nominal bir artış gözlemlenir (Demir, 2011: 31-32). Bütçe yöntem ve tekniğinin değişmesi; safi usulde kamu gelirleri toplanırken yapılan kamu harcamaları düşürülmekte net gelir yazılmaktadır. Toplanan gelirlerin ve harcamaların gayrisafi bir bütçede gösterilmesiyle kamu harcamaları artmış görünür.

#### **1.4. KAMU HARCAMALARINDAKİ ARTIŞI AÇIKLAYAN TEORİK YAKLAŞIMLAR**

Kamu harcamaları tarihsel süreç içerisinde bazı dönemlerde duraklama yaşasa da genellikle artış göstermektedir. Özellikle 19. yy.'dan sonra büyük artışlar gözlenmiştir (Kara, 2015: 2). İktisatçılar tarafından kamu harcamalarının GSMH içindekinin payının artması sorgulanmaya başlamıştır. Kamu harcamalarındaki artışın makro ve mikro temelleri araştırılırken, harcamaların hem işlevlerinin hem de yapılış düzeylerinin farklı olduğu gözlenmiştir (Durmuş, 2006: 251). Bu dönemlerde kamu harcamalarındaki artışı gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler için açıklamaya çalışan birçok teori ve yaklaşım öne sürülmüştür.

### 1.4.1. Wagner Kanunu

Wagner çalışmasını ABD, Almanya ve Fransa gibi gelişmiş ülkeler üzerinde yapmıştır. Kamu harcamalarının sürekli olarak arttığını öne süren ilk iktisatçıdır. Wagner'e göre ekonomik, siyasi, sosyal veya ne şekilde olursa olsun bütün ülkelerde kamu harcamalarının milli gelir içerisindeki payı sürekli olarak artmaktadır (Bilgili, 2015: 151). Devletin faaliyetlerinin artması sonucunda kamu harcamaları milli gelirdeki gerçek artıştan daha fazla artmaktadır (Kara, 2015: 3).

Wagner'e göre kamu malına ve hizmetine olan talebin gelir esnekliği birden büyüktür. Bireylerin gelirlerindeki bir birimlik artış, kamu mallarına ve hizmetlerine olan talebi bir birimden daha fazla artıracaktır. Sanayileşme kentleşme sosyal yapının değişmesi, yerel yönetim hizmetlerinin artması, iktisadi büyüme ve kalkınmayla birlikte eğitim, sağlık gibi kamu hizmetlerine olan talebin artması sürekli olarak kamu harcamalarını artırmaktadır. Wagner kanunu aşağıdaki şekilde gösterilir (Kale, 2016:110);

$$(\Delta G/G)/(\Delta Y/Y) > 1 \quad (6)$$

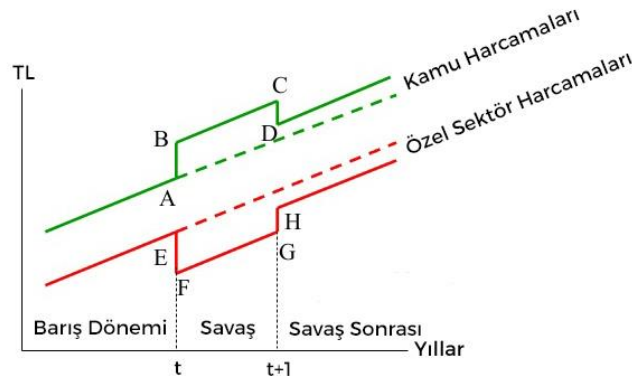
Burada;  $G$  kamu harcamalarını,  $\Delta G$  kamu harcamalarındaki artışı,  $Y$  milli geliri,  $\Delta Y$  milli gelirdeki artışı göstermektedir. Gelir artarsa → kamu malına ve hizmetine olan talep artar → devletin faaliyetleri artar → kamu harcamaları artar → kamu harcamalarının milli gelir içindeki oranı artar → kamu tasarrufu azalır ( "→" neden ).

Wagner'e göre kamu harcamalarındaki artışa neden olan bir diğer faktör ise devletin faaliyetlerinin yoğunluğuna ve genişliğine (yaygınlığına) artmasıdır. Kamu harcamalarının yoğunluğuna artması, devletin sunduğu hizmetleri daha kaliteli sunmasından kaynaklanır. Genişliğine artması ise, devletin daha önce sunmadığı hizmetleri sunmaya başlamasından kaynaklanmaktadır. Örneğin klasik anlayışa göre devlet sadece adalet diplomasi ve savunma gibi hizmetlerden sorumluyken, sosyal devlet anlayışına göre eğitim, sağlık, ulaştırma gibi alanlardan da sorumlu olmasıdır. Genişliğine devletin faaliyetlerinin artmasına coğrafi genişlik de eklenebilir (Kale, 2016:111);.

#### 1.4.2.A. Peacock ve J. Wiseman'ın Sıçrama Tezi

A. Peacock ve J. Wiseman çalışmalarını 1890-1960 yılları arasında İngiltere'nin kamu harcamaları sistemi üzerine yapmıştır. Kamu harcamalarının doğal afet, savaş, kriz gibi olağanüstü dönemlerde sıçrayarak arttığını ve eski seviyelerine bir daha inemediğini öne sürmüşlerdir. Eski seviyeye dönememelerinin nedeni ise, olağanüstü dönemlerde alınan vergilerin artması, olağanüstü dönem bittikten sonra vergilerin indirilmeden alınmaya devam edilmesidir (Nadaroğlu, 1996: 145). Bu durum aşağıda Grafik 1'de verilmiştir.

**Grafik 1: A. Peacock ve J. Wiseman'ın Sıçrama Tezi**



**Kaynak: Taşkın, 2016**

Grafik 1'de barış döneminde kamu harcamaları ve özel harcamalar paralel artmaktadır. Savaş dönemini girilmesiyle özel harcamalarda azalma meydana gelirken kamu harcamalarında artış görülmektedir. Savaş dönemindeki artışın nedeni devletin silah, top, tank gibi askeri giderlerinin artmasıdır. Savaş sonrası dönemde ise özel harcamalar artmaya başlamıştır. Savaş döneminde devletin askeri giderlere bağlı olarak artan harcamaları da artık yerini olağan sivil giderlere bırakmıştır.

### 1.4.3. Kamu Harcamalarındaki Artışı Açıklayan Diğer Teorik Yaklaşımlar

Richard Abel Musgrave kamu harcamalarında savaş ve savaşla ilgili sebeplerden dolayı yapılan harcamaların ayrı tutulması gerektiğini, bu durumda kamu harcamalarının gerçekten artmadığını milli gelir içindeki payının istikrarlı olduğunu söylemiştir. Ayrıca devlete klasik görevinin yanında üç yeni görev vermiştir. Birincisi tahsis; üretim faktörlerinin özel ve kamu kesimi arasında etkin bölüşümüdür. İkincisi bölüşüm; gelirin yeniden dağıtılmasıdır. Üçüncüsü istikrar; tam istihdamın sağlanmasıdır (Akalin, 2017: 30).

Walt Whitman Rostow ülkelerin kalkınma süreçleri geçirdiği dönemlerde harcamalarının arttığını ileri sürmüştür. Kalkınmanın ilk aşamasında ulaştırma, haberleşme gibi kamu yatırımları artmaktadır. Ülkedeki sermaye oluşumu tamamlandıktan sonra genç nüfus fazla ise eğitim, yaşlı nüfus fazla ise sağlık ve emeklilik gibi kamu harcamalarında artışlar meydana gelir (Bilgili, 2015: 153). Kalkınmanın ve büyümenin her alanında farklı harcama kalemlerinde artış olan devletlerin reel olarak tasarruflarında azalma gözlemlenir.

W.Boumal'a göre verimlilik olmadan girdi maliyetlerinin artması kamu harcamalarını artırmaktadır. Piyasaları emek yoğun ve sermaye yoğun olarak ayırarak inceleyen Boumal, ikame esnekliğinin kısıtlı olmasına bağlı olarak ücret artışlarının da farklı olduğunu belirtir. Eğer verimlilik artışlarının nispeten düşük olduğu sektörlerde ücret artışları verimlilik artışlarının nispeten yüksek olduğu sektörler ile paralel bir seyir izlerse, düşük verimlilik gösteren sektörlerde "nispi" maliyetler artacaktır (M. Aslan ve K.H. Aslan, 2008: 95) . Boumal, kamu kesiminin özel kesime göre daha emek yoğun teknikler kullandığını bu nedenle özel sektöre göre aynı miktarda mal ve hizmet üretimi için daha fazla maliyete katlandığını ve kamu harcamalarının arttığını öne sürmektedir.

## 1.5. ÖZEL TASARRUF KAVRAMI

Kullanılabilir gelirden tüketim harcamalarının karşılanmasından sonra bireyler ve kurumlar tarafından harcanmayan gelire özel tasarruf denir. Tasarruf fonksiyonu aşağıdaki gibi gösterilir:

$$S = Yd - C \quad (7)$$

$$S = f(Yd) \quad (8)$$

Yukarıdaki denklemde S tasarruf, C tüketim ve Yd harcanabilir geliri gösterir. Tasarruflar harcanabilir gelirin bir fonksiyonudur ve harcanabilir gelir arttıkça tasarruf oranları da artar (Ünsal, 2013: 167).

Ülkelerin tasarruf oranları, şekilleri birbirinden farklı olsa da ülkeler için önemleri aynıdır. Çünkü ülkelerin büyümesi ile tasarruf oranları arasında pozitif yönlü bir ilişki bulunmaktadır. Tasarruf oranları artarken ülkelerin ekonomik büyümesi artarken, tasarruf oranları azaldığında ekonominin olumsuz etkilendiği gözlenmiştir (Aksoy, 2016: 51).

## 1.6. ÖZEL TASARRUFU BELİRLEYEN ETKENLER

Tasarrufu belirleyen en önemli etken gelirdir ve ilerleyen kısımda tüketim ve tasarruf teorileri başlığı altında incelenecektir.

Enflasyonun artması geliri olumsuz etkiler ve tasarruf oranını azaltır. Enflasyon oranının değişkenliğindeki artış makroekonomik belirsizlik olarak görülür. Enflasyonun artışına bağlı olarak görülen belirsizlik sonucunda bazı bireyler daha fazla tasarrufa da yönelebilir (Hondroyiannis, 2006: 558).

Pigou'ya göre deflasyonun yaşandığı dönemlerde hane halkının servetinin reel değeri artar. Cari gelirin artmadığı bu durumda tüketimler artar ve özel tasarruflar azalır (Çolak ve Öztürkler, 2012: 3).

Hayek'e göre üretim faktörlerinin tam istihdamda olduğu varsayımı altında tüketim malları ve yatırım malları talebi aynı anda artırılamaz. Dolayısıyla daha az tasarruf etme ve daha çok tüketme çabası kaynakların tüketim malları üretiminden yatırım mallarına kaydırılması ile engellenecektir. Zorunlu tasarruf yeni banka kredileri ile özendirilen sermaye malı yatırımları için gerekli reel kaynağı oluşturacaktır (Çolak ve Öztürkler, 2012: 3).



Faiz tasarruf oranını nasıl etkilediği konusunda net bir bilgi bulunmamaktadır. Daha yüksek faiz oranı gelecekteki fiyata göre tüketicinin şimdiki fiyatını artırdığı için tasarrufun artacağı düşünülmektedir. Eğer hane halkı net ödünç veren ise faiz oranındaki artış yaşam boyu geliri artırdığı için tüketimi artırırken tasarrufu azaltacaktır (Düzgün, 2009: 178).

Finansal piyasaların serbestleşmesinin finansal varlıkların reel getirisi artırdığı için özel tasarrufları da artırmaktadır. Diğer yandan finansal serbestleşme daha önce kredi sınırlamasına uğramış bireylerin borçlanmasına ve özel tasarrufun azalmasına neden olmaktadır. Ayrıca finansal derinleşmeye bağlı olarak tasarruf araçları ve özel tasarruflar artmaktadır (Husain, 1995: 1061).

Modigliani'ye göre insanlar gençlik dönemlerinde negatif tasarruf ederler, üretken oldukları dönemlerde pozitif tasarruf ederken yaşlılık dönemlerinde tekrar negatif tasarruf ederler. Toplam tasarruflarda yaşa göre belirlenmektedir.

Ekonomik büyüme ve kişi başına düşen GSYİH da özel tasarrufu etkilemektedir. Büyüme oranının yüksek olduğu dönemlerde özel tasarruflar artmaktadır (Düzgün, 2009: 178).

Kamu tasarrufu ve kamu politikaları özel tasarrufları etkilemektedir. Kamu politikaları sonucunda geliri değişen hane halkı ve kurumların tasarruf tutumları değişmektedir. Ricardocu Denklik Teoremine göre genişletici maliye politikası sonunda geliri artan bireyler gelecek dönemde kendilerinden vergi olarak geri alınacağını bildiği için bu dönemde tasarruflarını artırır. Böylece kamu tasarrufundaki azalmalar özel tasarrufları artırmaktadır.

## **1.7.TÜKETİM VE TASARRUF TEORİLERİ**

Bireylerin, gelirlerinin ne kadarını bu gün harcayacaklarını ne kadarını gelecek dönem için tasarruf edeceklerini kendileri belirler. Tüketim ve tasarruf teorileri bu kararlarda nelerin etkili olduğunu incelemiştir. Bu teoriler; Zamanlararası Tüketim Seçimi (ZTS), Mutlak Gelir Hipotezi (MGH), Nispi Gelir Hipotezi (NGP),

Ömür Boyu Gelir Hipotezi (ÖBGH), Sürekli Gelir Hipotezi (SGH), Rassal Yürüyüş Hipotezi (RYH) ve Anlık Hazzın Cazibesi Hipotezleridir (AHCH). Tasarrufu gelirin tüketilmeyen kısmı olarak nitelendirdiğimizde, tüketim teorileri aynı zamanda tasarruf tutumunu da belirlemiş olur. Dolayısıyla tüketim teorileri incelenirken tasarruf eğiliminde nelerin etkili olduğu da açıklanır.

### 1.7.1.Mutlak Gelir Hipotezi

Keynes 1936'da tüketimi üç varsayıma dayandırmıştır. Birincisi; tüketimin gelir düzeyine göre değiştiği, ikincisi; harcanabilir kişisel gelire bağlı olarak tüketimin arttığı ancak tüketimin gelire göre daha az arttığı, üçüncüsü; harcanabilir gelir arttıkça ortalama tüketim eğiliminin azaldığını tasarrufların arttığı varsayımdır. Buradan Keynes'e göre Mutlak Gelir Hipotezi aşağıdaki gibi ifade edilebilir (Bolat, 2017: 3-4):

$$C = C_0 + cY \quad (9)$$

Denklem 9'a göre, C tüketim ve Y geliri gösterir. Tüketim gelire bağlı olarak değişir ve bugünkü tüketim bugünkü gelire bağlıdır. Gelirdeki değişimin tüketimde ne kadarlık bir değişim yarattığını ise marjinal tüketim eğilimiyle şöyle ifade eder:

$$c = \Delta C / \Delta Y \quad Y = Y_d \quad (10)$$

Denklem 10'a göre, c marjinal tüketim eğilimini  $Y_d$ , harcanabilir kişisel geliri gösterir. Marjinal tüketim eğiliminin 0'dan büyük 1'den küçük ( $0 < c < 1$ ) kabul eder.

Mutlak gelir hipotezine göre, tüketimi belirleyen en önemli unsur gelir olarak görülmüştür. Gelirdeki değişimlere bağlı olarak tüketici davranışları belirlenmiştir. Kullanılabilir gelir arttıkça tüketim artmış ancak temel psikolojik yasa gereği gelirdeki artış kadar tüketim artmamıştır, aksine gelir arttıkça gelirin tüketilmeyen kısmıyla tasarruflar artmıştır (Dinler, 2015: 841).

### 1.7.2. Zamanlararası Tüketim Seçimi

I.Fisher 1930'a göre tüketici belirli dönemdeki gelirinin bir kısmını ileride faiziyle geri almak için borç verir. Böylece gelecekteki tüketimini bugünkü tüketimine tercih etmiş olur. Aynı zamanda tüketici borç alarak bugünkü harcamalarını artırma yoluna gidebilir. Bu durumda gelecekte tasarruf ederek borçlarını ödemeyi tercih eder ve bugünkü tüketimini gelecekteki tüketimine tercih eder (Kaya, 2018: 3). Gelecek dönemdeki tüketim ve tasarrufu aşağıdaki gibi gösterilir;

Şimdiki geliri  $Y_1$ , gelecek dönem geliri  $Y_2$ , şimdiki tüketimi  $C_1$ , gelecek dönem tüketimi  $C_2$ , faiz  $i$  ise,

$$\text{Şimdiki tasarrufu: } S_1 = Y_1 - C_1 \quad (11)$$

$$C_2 = (1 + i) S_1 + Y_2 \text{ olur.} \quad (12)$$

İki dönemdeki gelir ve tüketim ilişkisi ise;

$$Y_1 + Y_2 / (1+i) = C_1 + (C_2) / (1+i) \quad (13)$$

Faiz oranı;

$$i = 0 \text{ ise } C_1 + C_2 = Y_1 + Y_2$$

$i > 0$  ise faiz geliri elde edeceği için gelecekteki geliri şimdi gelirinden daha değersizdir ve şimdiki tüketim gelecekteki tüketimden pahalıdır.

$i < 0$  ise tam tersi durum söz konusudur (Ünsal, 2013:478).

Buradan ZTS'e göre, bugünkü tasarruf ile gelecekteki tasarruf arasında doğrudan bir ilişki söz konusudur. Bireyler bugünkü tasarruflarını gelecekteki tasarruflarına tercih edebileceği gibi, gelecekteki tasarruflarını da bugün tasarruflarına tercih edebilir.

### 1.7.3. Nispi Gelir Hipotezi

Nispi Gelir Hipotezi James Duesenberry tarafından 1949 yılında Mutlak Gelir Hipotezine karşılık yapılmış bir çalışmadır. NGH'ne göre, bireylerin tasarrufları mutlak gelir hipotezinde olduğu gibi sadece gelire değil, diğer tüketicilerin de kararlarına bağlıdır. Bireyin geliri artarken diğer bireylerin gelirlerinde bir artış olmazsa, birey gelirindeki artışı tüketime değil tasarrufa ayırır. Bireyin ortalama

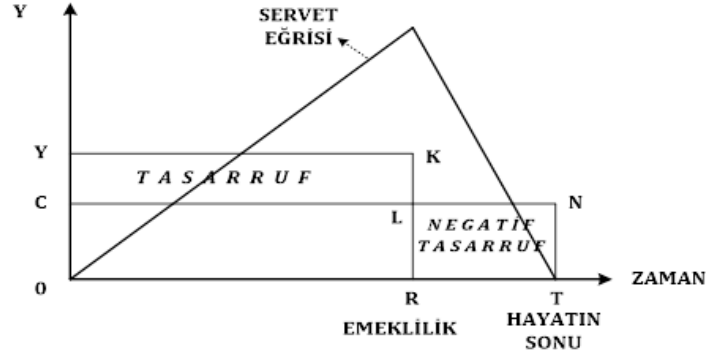
tüketim eğilimini belirleyen etkenin, bulunduğu çevredeki ortalama gelir dağılımı olduğu söylenebilir. NGH'nin diğer bir varsayımı ise, iktisadi dalgalanmalar sonucunda kısa dönemde geliri değişen tüketici cari dönemdeki geliriyle tüketimini azaltmaz. Önceki dönemde alışmış olduğu hayat tarzına devam etmek için önce tasarruflarını kısar. İlerleyen dönemde geliri alışmış olduğu hayatı karşılayamayınca önceki dönemdeki tasarruflarını kullanmaya yönelir (Ünsal, 2013: 475).

İktisadi daralma ortadan kalktıktan sonra geliri artan tüketici, gelir seviyesinin yüksek olduğu zamandaki kadar tasarrufunu artırır. Bu durum ortalama tüketim eğilimini azaltmasına ve ortalama tasarruf eğilimini artırmasına neden olur. Gelir artmaya devam ettiğinde (gelirin yüksek olduğu zamandan daha fazla gelir elde etmeye başladığında), uzun dönemde ortalama tüketim eğiliminin sabit olduğunu, kısa dönemde ise azaldığını görürüz.

#### **1.7.4. Ömür Boyu Gelir Hipotezi**

F. Modigliani öncülüğünde (1950'ler), Brumberg'in de katkılarıyla, Fisher'in Zamanlararası Tüketim Hipotezinden yola çıkarak hareket etmişlerdir. Ömür Boyu Gelir Hipotezine göre, tasarruf tutumunu belirleyen sadece gelir değildir. Yaşa bağlı olarak ileriki dönemde elde edecekleri gelirleri de düşünürler (Dinler, 2015: 841). Bireyler üretken oldukları dönemde emeklilik zamanına göre daha fazla gelir elde ederler. Gelirlerindeki iktisadi dalgalanmaların hayatları boyunca tüketim üzerindeki etkisini kırmak için pozitif tasarruf yaparlar. Bu tasarrufları yaşlılık dönemlerinde tüketimlerinin geliri aşan kısmını finanse etmek için kullanırlar (negatif tasarruf yaparlar). (Altunöz, 2014: 3) İktisatta tüketim düzleşmesi olarak adlandırılan bu durum Grafik 2'de gösterilmiştir;

## Grafik 2: Ömür Boyu Gelir Hipotezi



Kaynak: Taşkın, 2016: 3

Grafik 2’de kişinin ömür boyu aynı tüketim harcaması yaptığı ve çalışmaya başladığında herhangi bir servetinin olmadığı varsayılmıştır. Çalıştığı dönemde (25-60 yaş) her sene için elde ettiği gelir OYKR, tüketim OCLR, Tasarrufu CYKL’dir. Emeklilik sonrası tüketimi (toplam negatif tasarrufu ) ise RLNT kadardır.

ÖBGH’ni cebirsel olarak ifade etmek de mümkündür. Bireyin çalışmaya başlamadan önceki serveti W, yıllık geliri Y, çalıştığı yıl sayısı S, yaşam süresinin T olduğunu varsayarsak, tam tüketim düzleştirmesi yapan bireyin yıllık yapacağı tüketim şöyledir (Taşkın, 2016: 3):

$$C = (W + SY) / T \quad (14)$$

Faiz haddinin sıfır ve tasarruflardan faiz geliri edilmediği durumda ise

$$C = (1/T) W + (S/T) Y \quad (15)$$

$$C = b_1 W + b_2 Y \quad (16)$$

Gelirin miras bırakılmadığı ve gelirden faiz geliri elde edilmediğinin varsayıldığı ÖBGH’nde uzun dönemde servet artınca tüketimin arttığı tasarrufun azaldığı ancak ortalama tüketim eğiliminin değişmediği, kısa dönemde servet olmadığı için ortalama tüketim eğiliminin azaldığı öne sürülmüştür.

### 1.7.5.Sürekli Gelir Hipotezi

Milton Friedman tarafından 1957’de ortaya atılan yaklaşımın temeli Zamanlararası Tüketim Hipotezidir. Friedman geliri geçici ( $Y^T$ ) ve sürekli ( $Y^P$ )

olarak ikiye ayırmıştır. Sürekli gelir, kişilerin her yıl elde etmeyi bekledikleri geliri ifade eder. Geçici gelir ise, bir yılda gelirden ortaya çıkan beklenmeyen gelişmelere bağlıdır. Geçici gelirler milli piyango çıkması, kişiye miras kalması ve şans oyunlarının kazanılması gibi durumlardan meydana gelebilir (Eryüzlü ve Sivri, 2010: 92). Geliri cebirsek olarak gösterecek olursak:

$$Y = Y^T + Y^P \quad (17)$$

İktisadi genişleme dönemlerinde kişiler beklediklerinden daha fazla gelir elde ederler. Böyle zamanlarda cari gelir sürekli gelirden büyük olur,  $Y^T > 0, Y > Y^P$ . İktisadi daralmanın olduğu dönemlerde kişiler beklentilerinden daha az gelir elde ettikleri için cari gelir sürekli gelirden küçük olur,  $Y^T < 0, Y < Y^P$  (Ünsal, 2013: 486).

Friedman'ın SGH'ni tüketim için de ifade edecek olursak; C tüketim,  $C^T$  geçici tüketim ve  $C^P$  sürekli tüketim olmak üzere:

$$C = C^T + C^P \quad (18)$$

Denklemden hareketle cari tüketimin geçici ve sürekli tüketimden oluştuğunu söyleyebiliriz. SGH'ne göre, sürekli tüketim-geçici tüketim ve geçici tüketim-geçici gelir arasında bir ilişki olmadığı kabul edilmiştir.

### 1.7.6. Diğer Tüketim ve Tasarruf Teorileri

1970'lerde Robert Hall tarafından ortaya atılan Rassal Yürüyüş Hipotezinin temeli rasyonel beklentilere dayanır. Robert Hall çalışmasında rasyonel beklentilerin tüketim üzerindeki sonuçlarını incelemiştir. Rasyonel beklentiler varsayımı altında kişiler ekonomi de bir sürpriz yaşanmazsa gelirlerini doğru tahmin ederler. Rasyonel beklentiler varsayımı ve sürekli gelir birlikte ele alındığında ise, bireyin tüketiminin değişmesi için ekonomide sürprizler olması gerekir. Ancak gelirden meydana gelen değişimin ne kadar olduğunun tahmin edilememesinden dolayı rassal yürüyüş söz konusudur. (Bilgili, 2016: 251).

Rassal yürüyüş modeline göre, bireylerin sürekli gelirlerinde değişim olmadığı sürece tüketimlerini değiştirmedikleri (tasarrufun da değişmediği) kabul edilir. Eğer sürekli geliri etkileyecek beklenen sürprizlerin gerçekleşmesi durumunda, gelirden beklenen değişim olduğu için tüketim değişmez.

2001 yıllarında David Laibson tarafından geliştirilen Anlık Hazzın Cazibesi Hipotezi tüketim davranışlarını belirlerken, bireylerin anlık psikolojilerinin de etkili olduğunu öne sürmüştür. Bireyler tüketimde dolayısıyla tasarrufta bulunurken uzun dönem kısa dönem ayrımı yapmaksızın rasyonel davranmayıp anlık olarak karar verirler. Amerika halkı üzerinde yapılan bir incelemede Amerikan halkının  $\frac{3}{4}$  'ünün emeklilik için birikime sahip olmadığı ortaya çıkmıştır. Laibson bu tasarruf eksikliğini anlık hazzın cazibesi olarak görmüştür (Bolat, 2017: 36).

### 1.8.DIŞA AÇIK EKONOMİLERDE TASARRUFLAR VE CARİ AÇIK İLİŞKİSİ

Makro düzeyde hükümetler yeni yatırımların yapılması, yeni sermaye mallarının üretimi ve ekonomik büyümenin sürdürülebilmesi için tasarruf artışına önem verirler. Mikro düzeyde ise bireyler, işsizlik, hastalık, eğitim, sosyal güvenlik sisteminin yetersiz olması gibi gelecekteki risklerden korunmak için gelirlerinin bir kısmını tasarruf ederler. İktisatçılar ise tasarrufu büyüme kaynağı olarak görmüşlerdir ve tasarruf düzeyinin yatırım düzeyini belirlediğini ortaya atmışlardır. Tasarruflar farklı sebeplerle ülkeler için hep önemini korumuştur. Dışa kapalı ekonomilerde yatırımlar için ulusal sermayeye ihtiyaç duyulurken, finansal serbestleşmeler sonucunda ulusal tasarrufa ek olarak yabancı tasarruflar da yatırımlar için kaynak oluşturmuştur. Ekonomilerin dışa açıklıklarının artmasıyla birlikte cari açık sorunu da ortaya çıkmıştır. Dışa açık ekonomilerde milli geliri nasıl etkilediği, milli gelir özdeşliği aşağıdaki gibidir (TCMB, 2015: 6);

$$Y=C+I+G+NX \quad (19)$$

Denklem 19'da Y Gayri Safi Yurtiçi Hasılayı (GSYİH) gösterir. C özel kesim tüketimi, I özel kesim yatırım harcamalarını, G kamu harcamalarını, NX net ihracatı ifade eder. Y şöyle de ifade edilebilir;

$$Y=C+S+T \quad (20)$$

Denklem 20'de S tasarrufları, T vergileri gösterir. Buradan;

$$C+I+G+NX= C+S+T \quad (21)$$

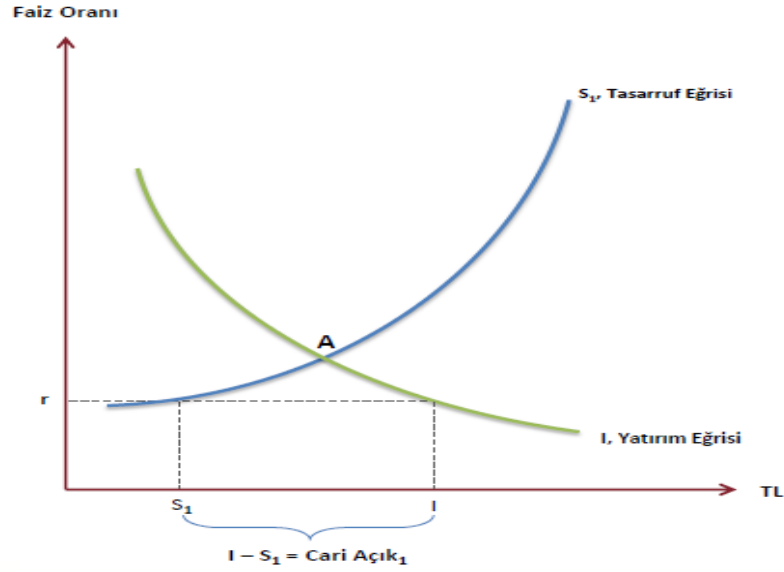
$$NX=(S-I)+(T-G) \quad (22)$$

elde edilebilir. (S-I) özel kesimin tasarruf-yatırım dengesini, (T-G) kamu kesimi-tasarruf yatırım dengesini gösterir. Cari işlemler dengesinin (CA) net ihracata eşit olduğu varsayımı altında denklem aşağıdaki gibi yazılabilir (TCMB, 2015: 7);

$$CA=(S-I) + (T-G) \quad (23)$$

Cari açık ve toplam tasarruf arasındaki ilişkiyi veren yukarıdaki denklemi Grafik 3 yardımıyla açıklanabilir:

**Grafik 3: Toplam Tasarruflar ve Cari Denge Arasındaki İlişki**



**Kaynak:** TCMB, 2015: 7

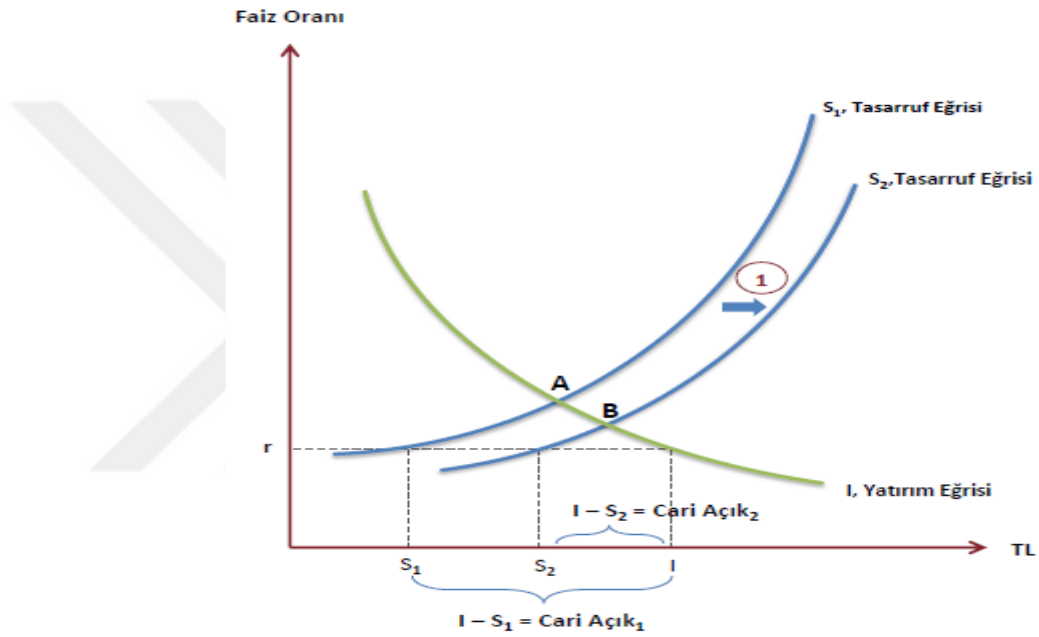
Grafik 3’de yatırım tasarruf dengesinin sağlandığı A noktası dışa açık ekonomilerde cari işlemler dengesine eşittir. Reel faizin  $r$  seviyesinde belirlendiği durumda  $S_1$  kadar tasarruf arzına karşılık yatırımlar için  $I$  kadar tasarruf talebi vardır. Ulusal tasarrufların yetersiz kaldığı dışa açık ekonomilerde yurt dışı tasarruflara olan talep artmıştır. Ülkede yabancı paraların bollaşmasıyla, ulusal para değer kazanmış ihracat azalıp ithalat artmış ve  $I-S_1$  kadar cari açık meydana gelmiştir. Reel faiz



oranının,  $r$  seviyesinde oluşması durumunda yatırım- tasarruf arasındaki fark cari açığa neden olmuştur. Yatırımlar karşısında tasarruflar yetersiz kalmış ve dışa açık ekonomide  $I-S_1$  yatırım tasarruf açığı oluşmuştur.

Aynı faiz düzeyi üzerinde tasarruf eğiliminin artması sonucu cari açığın azalması durumu da söz konusudur. Bu durumu Grafik 4'le gösterilebilir:

**Grafik 4: Tasarruf Eğilimin Artması ve Cari Denge Arasındaki İlişki**



Kaynak: TCMB, 2015: 7

Grafik 4'de makro ekonomik tedbirlerin artması, yurt dışı tasarruf ihtiyacının azalması, tasarruf bilincinin oluşturulması gibi nedenlerle aynı faiz düzeyi üzerinde tasarruflar artarsa  $S_1$ 'den  $S_2$ 'ye kayma olur.  $S_2$  kadar tasarruf arzı,  $I$  kadar tasarruf talebi vardır. Yatırımlar için gerekli olan tasarrufun tamamı ulusal kaynaklardan karşılanmamasına rağmen, ulusal tasarruf oranının artmasıyla cari açık azalmıştır. Yatırım tasarruf arasındaki  $I-S_1$  kadar olan cari açık azalmış ve  $I-S_2$  kadar olmuştur.

İki ülkenin olduğu bir ekonomi düşünülürse, A ülkesinin cari açık verdiği, B ülkesinin ise cari fazla verdiği durumda, B ülkesinden A ülkesine bir sermaye

hareketliliği olur. Ancak alışılmışın dışında olarak, tasarruf fazlası gelişmekte olan ũlkelerden gelişmiş ũlkelere yönelmiştir. Bu durumda gelişmiş ũlkelerde cari açığın artmasına neden olmuştur. Kısaca tüketim gelir ile desteklenmediği için kısa dönemde finansal sistemle ekonomi realize edilse de uzun dönemde ekonomik sorunlar büyümektedir.



## İKİNCİ BÖLÜM

### BÜTÇE DENGESİ VE ÖZEL TASARRUFLAR ARASINDAKİ İLİŞKİYE YÖNELİK TEORİK YAKLAŞIMLAR

Bu bölümde bütçe dengesi ve özel tasarrufla ilgili olarak iktisadi görüşlere yer verilecektir. Öncelikle bütçe açığı ve cari işlemler açığı arasındaki ilişkiyi inceleyen ikiz açık hipotezi incelenecektir. Daha sonra bütçe açığı ve cari işlemler açığı arasında pozitif bir ilişkinin olduğunu öne süren Keynesyen yaklaşım ile bütçe açığı ve cari işlemler açığı arasında negatif bir ilişkinin olduğunu kabul eden Ricardocu Denklik Teorisi (RDT) kamu tasarrufu ve özel tasarruflarla ilişkili olarak ele alınacaktır.

#### 2.1. İKİZ AÇIK HİPOTEZİ

Teorik olarak ikiz açık bütçe dengesindeki açık ile cari işlemler dengesindeki açığın eş anlı olarak birbirini etkilemesi ve artmasıdır. Dolayısıyla, vergi kesintisi ya da kamu harcamasının artması toplam talebi ve ulusal faizi artırır. Ulusal faizin artmasıyla, ulusal para talebi artar. Yurt içindeki mallar yurt dışındaki mallara göre nispi olarak pahalı hale gelir, ihracat azalırken ithalat artmaya başlar. Böylece bütçe açıkları da cari açığa neden olur. İkiz açık teorisi aşağıdaki gibi gösterilebilir (Baharumshah, Lau ve Khalid, 2006: 5) :

$$Y=C+I+G+X \rightarrow \text{dış ekonomi} \quad (24)$$

$$Y=C+S+T+M \rightarrow \text{iç ekonomi} \quad (25)$$

$$C+I+G+X= C+S+T+M \quad (26)$$

$$(NX) = (S-I) + (T-G) \quad (27)$$

Yukarıdaki denklemlerde, C=tüketim, I=yatırım, G= kamu harcamaları, T=vergiler, (NX) cari işlemler dengesini, (S-I) özel kesim tasarruf dengesini ve (T-G) bütçe dengesini göstermektedir. Denklemlere göre iç ekonomik denge ne kadar açık verirse dış ekonomik denge de o kadar çok açık verir ve bu durumda da ikiz açık meydana gelir.

İkiz açık hipotezi, bütçe açığı ile cari işlemler açığı arasında bir ilişkinin varlığını işaret etmektedir. Konu ile ilgili Geleneksel Keynesyen Yaklaşım bütçe açıklarının cari işlemler açığına neden olduğunu vurgularken Ricardocu Denklik Yaklaşımı bütçe açıkları ile cari işlemler açığı arasında bir ilişkinin olmadığını kabul eder.

### 2.1.1. Keynesyen Yaklaşım

Geleneksel görüş olarak da bilinen Keynesyen görüşe göre, bütçelerde meydana gelen açıklar, ulusal tasarrufların azalmasına ve tasarrufun azalmasından dolayı da ulusal sermaye stokunun azalmasına neden olur. Ulusal sermaye stoklarının azalmasıyla yatırımlar azalır ve ekonomik büyüme yavaşlar. Keynesyen yaklaşım, bütçe açıkları ile cari işlemler açıkları arasında güçlü bir korelasyonun olduğunu kabul eder.

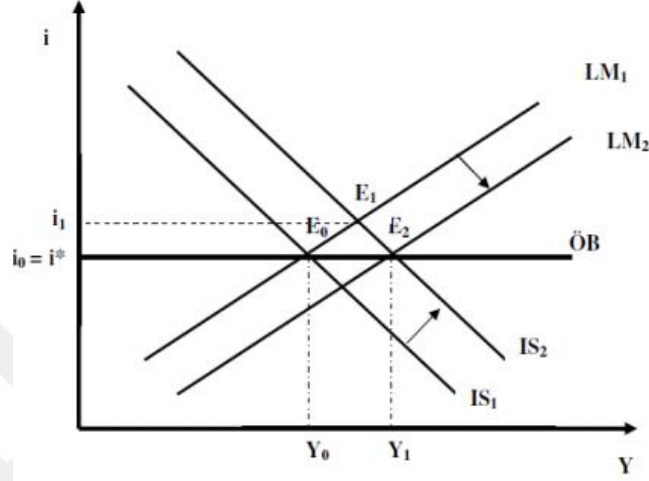
Keynesyen yaklaşım İkiz açık hipotezinin altında yatan mekanizmayı Mundell-Fleming modeline ve Keynesyen gelir harcama yaklaşımına dayandırmaktadır (Diboğlu, 1997: 790).

Mundell-Fleming esnek döviz kuru rejiminin ve tam sermaye hareketliliğinin olduğu bir ekonomiyi varsaymaktadır. Sermaye hareketleri, ticari malların hareketlerinden daha fazladır. Ülkeler arasındaki sermaye hareketliliğinde en etkin rol faizdir. Faiz getirilerinden faydalanmaya çalışan tasarruf sahipleri, tasarruflarını yüksek faiz olan ülkelerde değerlendirmektedir (Uğur ve Karatay, 2009: 112).

Mundell-Fleming modeline göre, ekonomik dengenin sağlanması için, iç ve dış denge aynı anda sağlanmalıdır. Bu varsayım altında farklı döviz kuru rejimlerinde para ve maliye politikalarının analizini yapmıştır (Şimşek, 2014: 38). Döviz kuru rejimlerini sabit ve esnek olmak üzere ikiye ayırarak incelemiştir. Keynes'e göre, sabit döviz kuru rejiminin etkili olduğu durumda küçük bir ekonomi vardır, sermaye hareketliliği tamdır ve dışa açık bir ekonomi olduğu varsayılmıştır. Sabit döviz kuru rejiminin uygulandığı ekonomilerde, döviz alım satımı önceden Merkez Bankası tarafından belirlenir. Merkez Bankası istikrarı sağlamak için piyasadaki döviz miktarını sürekli olarak kontrol eder. Böylece dövizin değeri ulusal para karşısında sabitlenmeye çalışılır.

Küçük ölçekli, dışa açık ve sabit döviz kuru rejiminin uygulandığı bir ekonomide genişletici maliye politikası Grafik 5 yardımıyla açıklanabilir:

**Grafik 5: Keynes'e Göre Sabit Döviz Kuru Rejiminde Genişletici Maliye Politikası**



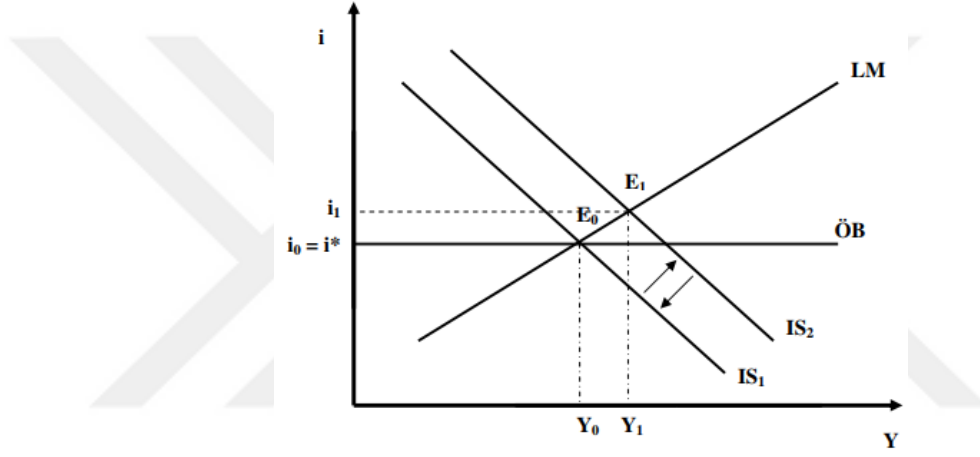
Kaynak: Gök, 2006: 33

Grafik 5’de dikey ekseninde faiz ( $i$ ), yatay ekseninde gelir ( $Y$ ) yer almaktadır. IS eğrisi mal piyasasını LM eğrisi para piyasasını temsil etmektedir. ÖB eğrisi cari açık ile sermaye hesabı fazlasının toplamının sıfır olduğu, yurtiçi faiz haddi hasıla düzeyinin geometrik yerini gösterir.

Genişletici maliye politikası uygulanması sonucunda toplam talep artar ( özel tasarruflar azalır) ve  $IS_1$  sağa kayarak  $IS_2$  konumuna gelir.  $E_0$ ’da dünya ve yerel faiz oranı dengede iken  $IS_1$ ’in kayması sonucu yeni denge  $E_1$ ’de oluşur. Yeni durumla birlikte dünya faizinin üzerine çıkan yerel faiz oranı dışında cazip hale gelir ve ülkeye yabancı para gelir. Yabancı paralar ulusal paraya dönüştürülmek üzere Merkez Bankasına gider. Bu durum ülkede para arzının artmasına  $LM_1$  eğrisinin sağa kaymasına  $LM_2$  eğrisi konumuna gelmesine neden olur.  $LM_2$  eğrinin kaymasıyla yerel faizler düşer ve dünya faiz oranıyla aynı seviyeye gelerek  $E_2$ ’de denge sağlanır. Başlangıçta  $Y_0$  hasıla düzeyinde olan ekonomi  $Y_1$  olan daha yüksek hasıla düzeyinde iç ve dış dengeyi sağlamış olur.  $Y_1$ ’de milli gelir artmıştır ancak buna bağlı olarak ithalat da artmış cari açık meydana gelmiştir.

Keynes'e göre esnek döviz kuru sisteminin uygulandığı ekonomiler için de küçük ölçekli dışa açık ve sermaye hareketliliğinin tam olduğu varsayılmıştır. Ancak esnek döviz kuru uygulamasındaki cari açık IS eğrisinin kaymasından kaynaklıdır. Sabit döviz kuru uygulamasındaki cari açık ise hem IS eğrisindeki hem de LM eğrisindeki kaymadan kaynaklanmaktadır. Esnek döviz kuru sistemi ve cari açık arasındaki ilişki Grafik 6 yardımıyla açıklanabilir:

### Grafik 6: Keynes'e Göre Esnek Döviz Kuru Rejiminde Genişletici Maliye Politikası



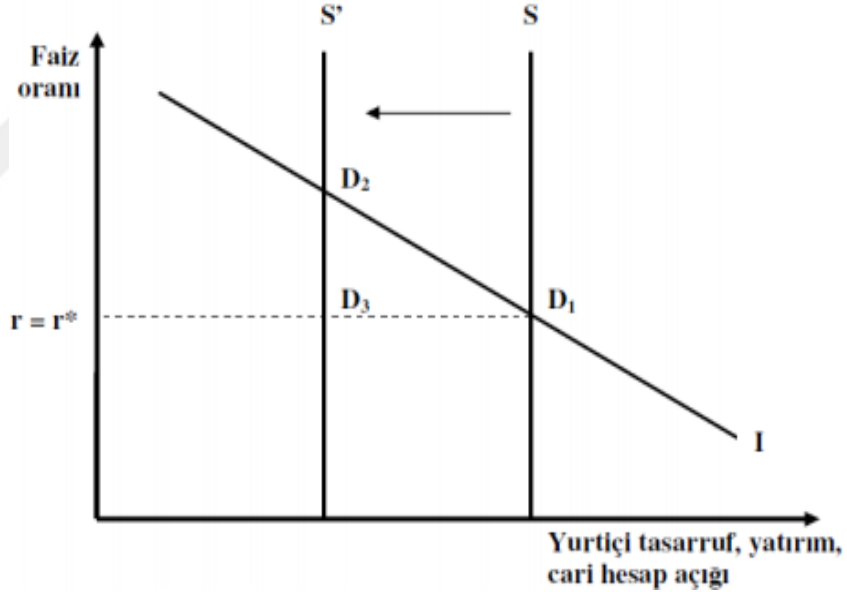
Kaynak: Gök, 2006: 30

Grafik 6'da başlangıçta ekonomi  $i_0$  faiz düzeyinde, LM,  $IS_1$ ,  $\text{ÖB}$ , para piyasası, mal piyasası ve ödemeler bilançosunun dengede olduğu  $E_0$  noktasında  $Y_0$  hasıla düzeyinde dengededir. Genişletici maliye politikası uygulanması sonucu  $IS_1$  eğrisi sağa kayarak  $IS_2$  konumuna gelmiştir. Böylece yeni denge  $i_1$  faiz düzeyinde,  $E_1$  noktasında ve  $Y_1$  hasıla düzeyinde oluşmuştur. Dünya faiz haddinden yüksek bir faizin oluşmasıyla ülkeye yabancı sermaye girmeye başlayacaktır. Gelen yabancı tasarrufların faiz geliri elde etmesi için yerel paraya çevrilmesi gerekir. Esnek döviz kuru rejimi olduğundan ulusal paraya çevrilen dövizler, döviz arzını artırır ve yerli paraya değer kazandırır. Ulusal paranın değerlenmesiyle ithalat ucuz ihracat pahalı hale gelir. Bu durum cari açığın oluşmasına neden olur. Keynes'e göre ithalatın artması toplam harcamayı azaltacağı için  $IS_2$  sola kayar ve denge  $IS_1$  de tekrar sağlanır.

Keynesyen gelir harcama yaklaşımına göre kamu harcamalarının artması ya da vergi gelirlerinin azalması sonucunda bütçe açıklarının artması, özel tasarrufları azaltarak üretim ve tüketimi olumlu etkileyecek ve ulusal geliri artıracaktır. Artan bu gelir ithal mallarının talebini artırarak dış ticaret açığının artmasına yol açacaktır (Akbostancı ve Tunç, 2002: 3). Keynes'in dışa açık ekonomi modeline göre ulusal gelir denklemi 27 numaralı denklemle aynıdır. Kamu harcamalarının artması veya vergilerin azaltılmasıyla bütçe açıkları artar. Bütçe açıkları tasarrufların artırılması ya da dış ticaret açığı ile finanse edilir.

Keynesyen modelde dışa açık ekonomide genişletici maliye politikası uygulanması sonucu yurtiçi tasarruf, yatırım ve cari açık arasındaki ilişki Grafik 7 ile açıklanabilir:

**Grafik 7: Keynesyen Dışa Açık Ekonomide Genişletici Maliye Politikası**



Kaynak: Şimşek, 2014: 35

Grafik 7'de dikey ekseninde faiz oranı ( $r$ ), yatay ekseninde yurtiçi tasarruf, yatırım ve cari açık verilmiştir. Keynes'in gelir harcama yaklaşımına göre, tasarruf gelirin fonksiyonu olduğu için dikey eksene paraleldir. Yatırım ( $I$ ) ve tasarrufun ( $S$ ) kesiştiği  $D_1$  noktasında denge faiz oranı ( $r$ ) belirlenmiştir. Gelir harcama modelinde sermaye hareketliliğinin serbest olduğu varsayıldığından, denge faiz oranı ( $r$ ) ve dünya faiz oranı ( $r^*$ ) birbirine eşittir.

Devletin genişletici maliye politikası uygulaması sonucunda, kamu harcamaları artırılarak veya vergiler azaltılarak devletin tasarrufu azaltılır. Böylece toplam tasarruflar da azalır ve tasarruf eğrisi sola kayarak  $S'$  yeni tasarruf fonksiyonu oluşur. Yatırım ( $I$ ) ve tasarruf ( $S'$ )  $D_2$  noktasında kesişecektir. Ancak yeni faiz oranı  $D_2$  noktasında oluşmayacaktır. Çünkü denge faiz oranı ( $r$ ) ve dünya faiz oranı ( $r^*$ )  $D_1$  noktasında oluşmuştur. Ekonominin dengede olabilmesi için  $D_3$  noktasında yeni denge sağlanması gerekir. Bunun için de iç tasarruflardaki azalma kadar cari işlemler açık verir.

$D_3$  noktasında cari işlemler açığının olmasının nedeni iç tasarrufların yatırımları karşılayacak büyüklükte olmaması ve yurt dışından fon sağlanmasıdır. Sağlanan fonlarla ülkeye yabancı paralar girer. Ülkeye giren yabancı paralardaki artışla yabancı para değer kaybetmeye ulusal para ise değer kazanmaya başlar. Yabancı paranın değerinin düşmesi ise ithalatın maliyetini azaltacağı için ithalatın artmasına ve ihracatın azalmasına neden olur. Sonuç olarak uygulanan genişletici maliye politikası faiz ve döviz kuru aracılığıyla cari işlemler açık vermesine neden olur.

Modele göre, bütçe açıkları ülkelerin borçlanma gereksinimini de artırmaktadır. Yükselen kamu kesimi borçlanma gereksinimi yurtiçi faiz oranlarını artırmaktadır. Faiz oranlarının artmasıyla ülkeye sermaye akımları girer ve yerli paranın değerini artırır. Yerli paranın değer kazanmasıyla yurt içindeki mallara yurt dışındaki mallara göre nispi olarak pahalı hale gelir. Böylece ithalat artmakta ihracat ise azalmaktadır. İhracattaki azalma ile cari işlemler açığı ortaya çıkmaktadır. Sistemin işleyişini aşağıdaki gibi göstermek mümkündür (Belke, Bolat ve Kovacı, 2015: 198). Kısaca aradaki nedensellik ilişkisi gösterilirse;

Vergilerin azaltılması ve/veya kamu harcamalarının artırılmasıyla → Ulusal tasarruf azalır → Bütçe açıkları artar → Kamu borcu artar → Faiz oranı yükselir → Özel sektör yatırımları azalır → Yabancı sermaye girişi artar → Ulusal para değerlenir → İhracat azalır → İthalat artar → Ticaret açığı artar → Milli gelir büyümesi azalır.

Keynesyen yaklaşıma göre vergi gelirlerinin azalması sonucunda toplam tasarruflar azalır. Genişletici maliye politikası uygulanması sonucunda toplam talep artışı meydana gelmesi sonucunda özel tasarruflar azalır. Kamu harcamalarının artması sonucu, gelirinde artış yaşayan bireyler tüketimini artırır ve özel tasarruflarda



azalma meydana gelir. Dolayısıyla kamu harcamaları ve özel tasarruflar arasında pozitif bir ilişki söz edilirken, kamu tasarrufu ve özel tasarruf arasında negatif bir ilişki söz konusudur.

### 2.1.2. Ricardocu Denklik Teoremi

Ricardocu Denklik Teoremi Keynesyen teoremin tersine bütçe açıkları ve cari açık arasında bir ilişkinin olmadığını öne sürmüştür. Bütçe açıklarının borçlanma ya da vergilendirmeyle finanse edilmesinin bütçe açıkları ve cari açık üzerinde etkisiz olduğunu ancak özel tasarrufların artacağını varsayar. Barro konuyla ilgili ilk hipotezi geliştirmesine rağmen, iki açık arasında ilişkinin olmadığını ilk olarak David Ricardo ortaya atmıştır.

Barro (1974), çalışmasında Samuelson (1958) ve Diamond (1965) 'in üst üste binen nesiller modelini kullanmıştır. Üst üste binen nesiller modeline göre, bireylerin tüketimleri gelirlerine değil servetlerine bağlıdır. Bireyler tüketimde bulunurken bugünkü gelirlerini değil gelecekte elde etmeyi planladıkları gelirlerini göz önünde bulundurlar. Bu nedenle bugünkü gelirlerinde meydana gelen değişimler tüketimlerini etkilemez. Hem Barro'ya hem de Ricardo'ya göre bütçe açıklarının vergilendirme ya da borçlanmayla finanse edilmesi önemli değildir, önemli olan bireylerin davranışlarıdır.

Barro'ya göre bireyler tüketim düzleştirmesine giderler. Yani bugünkü ve gelecekteki gelirlerini ömürleri boyunca tüketecek şekilde dağıtırlar. Bireyler tüketimini bir yıl içinde elde etmeyi düşündükleri beşeri ve beşeri olmayan bütün servetleri üzerinden planlarlar. Bu nedenle de cari gelirdeki değişimler planlanan harcamaları değiştirmez. Bu yönüyle sürekli gelir hipotezine benzetilir (Gök, 2006: 36)

Barro'ya göre devlet vergi indirimine giderse bütçe açığı meydana gelir. Oluşan bütçe açığını borçlanma ile finanse ederse, ileri de bu borcu ve faizini ödemek için vergileri artırmak zorunda kalır. Rasyonel olan bireyler bu durumun farkında olduğu için, vergi indiriminden kaynaklanan harcanabilir gelirdeki artışı tasarruf ederler. Bireyler harcanabilir gelirdeki artışın gerçekte servetlerini artırmadığının gelecek dönemde kendilerinden alınacağını farkındadır. Bu durumda

devletin genişletici maliye politikası uygulaması sonucunda bireylerin tüketiminde bir değişme gözlenmez.

Buchanan (1976), konunun ilk kez Barro (1974) tarafından ortaya atılmadığını ve konunun ilk olarak David Ricardo tarafından tartışıldığını iddia etmiştir. Buchanan (1976), kamu borçlanmasının vergiye eşit olup olmadığı sorununa odaklanmıştır. Buchanan'a göre: Barro'nun temel vurgusu, sınırlı yaşam boyu örtüşen nesilleri de kapsayacak şekilde gelecekteki vergilerin vergi mükelleflerince hesaplanmasının sağlanması üzerinedir.

RDT ise servet etkisinin geçersiz olduğunu varsayar. Veri bir kamu harcamasının vergiler yerine borçlanmayla finansmanının, toplam talep, faiz oranları ve sermaye birikimi üzerinde bir etkisi olmayacağını öne sürer. Önemli olan vergi/borçlanma ikamesi değil, kamu kesiminin yaptığı mal ve hizmet alımına yönelik harcamalar (reel harcamalar) ve marjinal vergi oranlarıdır (Yay, 1996: 1342).

Ricardocu görüşe göre kamu kesimindeki vergi indirimleriyle harcamaların artırılmasına dayalı olarak kişi ve kurumlara yönelttiği fonlar kişilerin ve kurumların harcamalarını artırmamalarına neden olmaktadır. Rasyonel bireyler kamu kesiminin bütçe açıklarını gelecekte borçlanarak kapatacağını ve vergilerin artacağını bilmektedir. Vergi artışıyla kendine de ek vergi talebi olacağını bilen rasyonel bireyler, harcamalarını artırmak yerine kamudan gelen fonları tasarruf ederler. Bu nedenle, özel tasarruf bütçe açığı kadar aynı miktarda arttıkça ulusal tasarruf da etkilenmeden kalmaktadır. Bu da faiz oranını değiştirmez ve böylece net servet etkisi söz konusu olmaz. Bireylerin tasarruflarıyla gelecekte bireylere yüklenen vergi miktarı eşit olmaktadır. Bu durumda tasarruflar özel ve kamu kesimi arasında yer değiştirmektedir. Tüketiciler tasarruflarını bütçe açığındaki değişime göre ayarlayacaklar ve bu nedenle istenen ulusal tasarruf miktarları farklı olmayacaktır (Marinheiro, 2006: 1045-1046).

Barro (1974)'e göre Ricardocu denklik teoreminin varsayımlarından biri de sermaye piyasalarının aksaksız çalışmasıdır. Sermaye piyasasındaki başarısızlıklar modele dahil edilmemiştir. Bu varsayıma göre bütün bireyler istedikleri fonu bulabilmektedir.

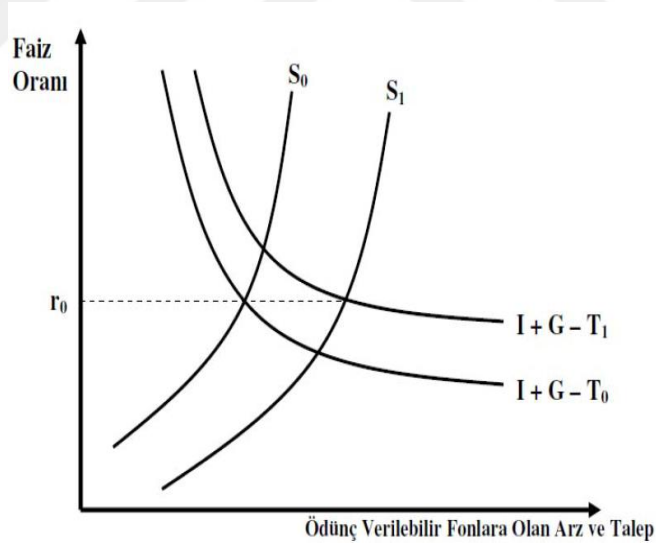
Ricardocu Denklik Teorisinin varsayımları;

- Bireyler ölümsüzdür,

- Tam istihdam varsayımı altında, bireylerin yaşam süreleri sonsuzdur.
- Bireyler rasyonel ve ileri görüşlüdür. Gelecekteki vergi yüklerini tam olarak bilirler,
- Sermaye piyasası tam mükemmeldir ve bireyler devlete aynı faiz oranında borçlanırlar.
- İlk dönemdeki devlet borçları, sonraki dönemde alınan vergiler ile ödenir,
- Modeldeki vergiler götürü vergilerdir,
- Kamu harcamaları sabittir.
- Para arzının, kamu harcamalarının, fiyatlar genel düzeyinin ve nominal faiz oranlarının sabit olduğu varsayılır (Yay, 1996: 1345-1348).

Ricardocu Denklik Teoremine göre bireylerin vergi indirimleriyle artan gelirlerin harcamadığı ve tamamını tasarruf ettiği durumu Grafik 8'de gösterilmiştir:

**Grafik 8: Ricardocu Denklik Teoremi**



Kaynak: Şimşek, 2014: 47

Grafiğe 8'e göre başlangıçta  $S_0$  tasarruf oranıyla, yatırım-kamu harcamaları ve vergiler ( $I+G-T_0$ ) seviyesinde,  $r_0$  faiz oranında denge sağlanmıştır. Devletin vergi indirimine gitmesi sonucunda ( $I+G-T_0$ ) eğrisi sağa doğru kayar ve ( $I+G-T_1$ ) eğrisi oluşur. Bireyler de vergi indirimi sonucunda aynı oranda tasarruflarını artırarak,  $S_0$

olan tasarruf eğrisini sağa kaydırır ve  $S_1$  konumuna getirir. Vergi indirimi kadar tasarrufların artması sonucunda yine denge  $r_0$  faiz oranında sağlanır. Tasarruflar eşit miktarda arttığı için bütçe açıkları meydana gelmeyecek ve uluslar arası sermayelere talep olmayacaktır.

Barro 1989'a göre Ricardocu Denklik Teoremine yapılan eleştiriler (Yay,1996:1345):

- İnsanlar ölümlü oldukları için, ölümden sonraki vergileri göz önünde bulundurmazlar,
- Sermaye piyasaları çok gelişmiş olmadığından, bireylerin karşılaştığı faiz oranları ve devletin karşılaştığı faizler aynı değildir,
- Gelecekte vergilerin ve gelirlerin ne olacağı tam olarak öngörülemez,
- Günümüzde vergilerin sabit oranlarla değil, gelir servet gibi oranlar üzerinden belirlenmesi,
- Ekonomide tam istihdam varsayımı her zaman geçerli değildir.

Ricardocu Denklik Hipotezine göre, devletin gelecekte toplayacağı vergilerde bir artış olacağı varsayımından hareket edilmektedir. Gelecekteki vergilerdeki artışların zamanlamasının, miktarının, tüketiciler açısından belirsizlik yaratacağı varsayılmaktadır. Ancak uygulamada, vergi indirim ya da borçlanma, gelecekte vergi artışlarının sinyalini verse de, vergilerin ne zaman konulacağı, verginin türünün ve yansımalarının nasıl olacağı tamamen belirsizdir.

## 2.2.LİTERATÜR

Bu çalışmada bütçe dengesi ve özel tasarruflar arasındaki ilişki incelenirken ikiz açık hipotezinden ve ikiz açık hipotezine yönelik teorik yaklaşımlardan faydalanılmıştır. Literatür de tam olarak bütçe dengesi ve özel tasarruflar arasındaki ilişkiyi karşılayan çalışma bulunulamamıştır. Ancak Ricardocu Denklik Teoremi ile bütçe dengesi ve özel tasarruflar arasında ilişki olduğuna dair çalışmalar vardır. Keynesyen görüşün geçerli olduğu durumlarda kamu tasarrufu ve özel tasarruf arasında pozitif bir ilişkinin ( kamu tasarrufu azaldığında özel tasarrufun azaldığı ) olduğunu, Ricardocu Denklik Hipotezinin geçerli olduğu durumlarda ise kamu

tasarrufu ile özel tasarruflar arasında negatif bir ilişkinin ( kamu tasarrufu azaldığında özel tasarruflar artar ) olduğu kabul edilmektedir.

Barro ve Ricardo tarafından ilk kez ikiz açık hipotezi incelenmiştir. Barro ve Ricardo ikiz açığın geçerli olmadığını öne sürmüştür. Devletin iktisadi faaliyetlerinin bireyler ve hane halkları üzerindeki etkisine bakılırken, kamu harcamalarının finansman şekline değil reel kamu harcamalarına bakılması gerektiğini öne sürmüşlerdir. Bu doğrultuda eğer devlet açıklarını finanse ederken olarak vergi indirimine giderse hane halkı bunu ileride bir vergi artışı olarak algılayacaklarını ve tasarrufa yöneleceklerini varsayarlar.

Bütçe açığı ve cari işlemler açıkları arasındaki ilişkiyi inceleyen ilk çalışma örnekleri ABD üzerindedir. Darrat (1988), Albell (1990), Feldstein (1992), Banchman (1992) ikiz açık hipotezinin ABD’ de geçerli olup olmadığını ekonometrik yöntemlerle test etmişler ve bütçe açıkları ile cari işlemler açıkları arasında pozitif bir ilişki olduğu ve özel tasarrufların azaldığı sonucuna ulaşmışlardır. Kaufmann vd. (2002), Leachman ve Francis (2002), Cardia (1997), Rahman ve Mishra (1992), Miller ve Russek (1989) ve (1992), çalışmalarında bütçe açıklarının cari işlemler açıklarına etkilerini incelemişlerdir. Devletin finansman şeklinin uzun dönemde bir etkisi olmadığını bütçe açıklarının özel tasarrufu azaltmayıp artığının ve bütçe açıklarına neden olamadığına yönelik sonuçlara ulaşmışlardır.

Merza vd. (2012), Kuveyt için 1993;4-2010;4 üçer aylık verileriyle bütçe açığındaki artışın cari açıktaki nasıl bir etki yaptığını araştırmışlardır. Var modeli kurularak Johansen Eşbütünleşme testiyle aralarında uzun dönemde negatif ilişki bulmuşlardır. Dolayısıyla bugünkü bütçe açıklarının ileride vergi olarak kendinden alınacağını düşünen bireylerin tasarruflarını artırdığı ve RDT’ yi destekleyen sonuçlar elde edilmiştir.

1972-1973 ve 2011-2012 verilerini kullanarak ikiz açık hipotezini Bangladeş için inceleyen Roy vd. (2013), ADF, PP birim kök testi, eşbütünleşme, VAR ve Granger nedensellik testlerini kullanarak ikiz açık hipotezini test etmişlerdir. Kısa vadede ikiz açığın etkili olduğunu ancak uzun vadede bütçe açıkları ve cari açıklar arasında bir ilişkinin olmadığı sonucuna ulaşmışlardır.

Ricciuti (2003), ‘‘Assessing Ricardian Equivalence’’ adlı çalışmasında Ricardian eşdeğerlik hipotezin, gözden geçirmiştir. Bu hipotezi, kamu politikalarının toplam talep üzerindeki gerçek etkilerine ağırlık vermeyen teorilerin kısa ve uzun vadede genellemesi olarak yorumlamışlardır. Ricardo teoremi bir yaşam döngüsü çerçevesinde test edildiğinde, hipotezin genel olarak reddedildiğini; ampirik analiz modellerin optimizasyonuna dayandığında ise genellikle kabul edildiğini ne srmştir.

Siddiki ve Dall (2009), 23 OECD lkesi için bütçe açıkları ve cari işlemler açıkları arasında uzun dönemli ilişkinin olup olmadığını araştırmışlardır. 23 ülkenin 14’nde bütçe açıkları, cari işlemler açıkları ve reel faiz oranı arasında uzun dönemde ilişki bulunmuştur. Marinheiro (2008), Mısır için bütçe açığı ve cari işlemler açığı arasındaki ilişkiyi eş bütünleşme ve Granger nedensellik testi ile sınamış, aralarında ters yönlü ilişki bulunmuştur. Yani bütçe açığından cari işlemler açığına doğru değil de, cari işlemler açığından bütçe açığına doğru bir ilişki bulunmuştur.

Baharumshah ve Lau (2009), 7 Doğu Asya lkesi için ikiz açık hipotezini test etmişlerdir. Endonezya, Kore, Filipinler, Malezya ve Taylan için, nedenselliğin yönünü bütçe açığından cari işlemler açığına doğru bulurken, Malezya için nedensellik ters yönlü çıkmıştır. Singapur ve Japonya için ise nedensellik izine rastlanılmamıştır.

Bütçe açığı ve cari işlemler açığı arasındaki ilişki, birçok ülke ekonomisinde farklı yöntem ve modeller ile test edilmiş ve farklı sonuçlar elde edilmiştir. Tabloda bütçe dengesi, özel tasarruflar ve cari işlemler açığı arasındaki ilişkiyi test eden literatür zeti verilmiştir. Tablo 1’de kaynak, veriler, ülke(ler), değişkenler, kullanılan yöntemler ve sonuçlar kronolojik olarak verilmiştir. Tablolarda  $BA \rightarrow CA$ ’ya neden olduğu durumlarda Keynesyen yaklaşımın geçerli olduğuna,  $BA-CA$ , arasında ilişkinin bulunmadığı durumlarda Ricardonu Denklik Teoreminin geçerli olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

**Tablo 1: İkiz Açık Hipotezine Yönelik Yapılan Ampirik Çalışmalar**

KAYNAK	VERİ-ÜLKE(LER)	DEĞİŞKENLER	YÖNTEM	SONUÇ
Bernheim (1988)	1960-1984 ABD, Meksika, Kanada, İngiltere, Almanya ve Japonya	-Bütçe açığı -Cari işlemler açığı -Reel GSYH	-En Küçük Kareler Yöntemi	ABD, Meksika, Kanada, İngiltere ve Almanya: BA→CA Japonya: BA→CA
Latif-Zaman ve Dacosta (1990)	1971;1-1989;4 ABD	-Bütçe açığı -Cari işlemler açığı	-Granger ned.	BA→CA
Dibooğlu(1997)	1960;1-1994;4 ABD	-Kamu dengesi -Ticaret hadleri -Reel faiz -GSYH -GSMH	-VAR analizi	BA→CA
Vyshnyak (2000)	1995;1-1999;4 Ukrayna	-Cari işlemler açığı -Bütçe açığı	-OLS -Granger ned.	BA→CA
Alkswanni (2001)	1970-1999 Suudi Arabistan	-Ticaret açığı -Bütçe açığı	-Johansen eş. -Granger ned.	BA→CA
Kaufmann vd. (2002)	1976;1-1998;4 Avusturya	-Bütçe dengesi -Cari denge	-VECM	BA→CA
Hatemi-J ve Shukur (2002)	1975;1-1998;2 ABD	-Cari işlemler -Bütçe açıkları	-VAR -Granger ned.	CA→BA

Baharumshah vd (2006)	1976;1-2000;4 Endonezya, Malezya, Filipinler ve Tayland	-Cari işlemler -Bütçe değişkenleri -Nominal döviz kuru -kısa vadeli faiz oranı	-VAR -Johansen eş. -Granger ned.	Endonezya: CA→BA Diğer ülkelerde: BA→CA
Chowdhury ve Saleh (2007)	1970-2005 Sri Lanka	-Tasarruf -Yatırım -Bütçe açıkları -Cari işlemler	Otoregresif dağıtılmış gecikmeli model (ARDL)	Değişkenler arasında güçlü bir ilişki bulmuşlardır.
Mukhtar, Zakaria ve Ahmed (2007)	1975;1-2005;4 Pakistan	-Bütçe açığı -Cari işlemler	-Johansen eş. -Granger ned.	BA↔CA
Baharumshah ve Lau (2007)	1976;1-2001;4 Tayland	-Cari hesap -Nominal faiz -Nominal döviz kuru	-Johansen eş. -Granger ned.	BA→CA
Beetsma, Giuliodori ve Klaassen (2008)	1970-2004 14 AB ülkesi	-Bütçe açığı -Vergiler -Net ihracat -Reel döviz kuru	-VAR	BA→CA
Arize ve Malindretos (2008)	1973;2-2005;4 10 Afrika ülkesi	-Bütçe açığı -Cari işlemler açığı	Johansen eş.	Kısa dönemde: BA→CA
Nickel ve Vansteenkiste (2008)	1981-2005 22 sanayileşmiş ülke	-Cari hesap -Devlet dengesi -GSYH	-Panel eşiği	Ülkelerin %90'ında BA→CA



Lau ve Cheong (2009)	1996;1-2006;2 Kamboçya	-Bütçe dengesi -Cari denge	-Johansen eş. -Granger ned.	BA→CA
Grier ve Ye (2009)	1948;1-2005;1 ABD	-Bütçe dengesi -Cari hesap -GSYH	-VAR	BA ve CA arasında pozitif ilişki vardır.
Rault ve Afonso (2009)	1970-2007 AB-15 1996-2007 AB-25	-Bütçe dengesi -Cari İşlemler -Efektif döviz kuru	-Bootstrap panel - Granger ned.	BA, CA'yı bazı ülkelerde etkilerken bazı ülkelerde etkilememektedir
Magazzino (2012)	1970-1999 Suudi Arabistan	-Dış ticaret dengesi -Bütçe açığı	-Johansen eş. -Granger ned.	BA↔CA
Bagheri, Pirae ve Keshtkaran (2012)	1971-2007 İran	-Bütçe açığı -Cari işlemler	-Johansen eş. -Granger ned.	Uzun dönemde BA→CA

**Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.**

NOT: Tabloda BA→CA şeklindeki gösterim, bütçe açığından cari işlemler açığına doğru nedensellik olduğunu, CA→BA cari işlemler açığından bütçe açığına doğru nedenselliğin olduğunu (ters yönlü nedensellik), BA↔CA çift yönlü nedenselliği ve BA–CA nedensellik bulunmadığını göstermektedir.

Türkiye’de ikiz açık hipotezi üzerine birçok çalışma yapılmış ancak fikir birliğine varılamamıştır. Mangır (2012), 1980-2011 yıllık verilerini kullanarak, bütçe açığı ve cari işlemler açığı arasındaki ilişkiyi Johansen Eşbütünleşme yöntemiyle test etmiştir. Çalışmasında uzun dönemde bir ilişki olduğu sonucuna ulaşmıştır. Granger nedensellik testi ile ilişki yönünü bütçe açığından cari işlemler açığına doğru (tek yönlü nedensellik ) bulmuştur.

Çavdar ve Karaman (2013), 1998:Q1-2009:Q3 verilerini kullanarak, Granger nedensellik testi ile cari açık ve bütçe açıklarını etkileyen değişkenlerin yönünü ve boyutunun ekonometrik olarak test etmişlerdir. Bütçe açıkları ve cari işlemler açıkları arasında çift yönlü nedensellik olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Gacaner Atış ve Saygılı (2014), Mucuk (2009), Utkulu (2001), Ay ve diğerleri (2004), Altıntaş ve Taban (2011), Kılavuz ve Dumrul (2012), Yılmaz (2002) bütçe açıkları ve cari işlemler açıkları arasındaki ilişki farklı ekonometrik modellerle test etmişler ve bütçe açıkları ve cari işlemler açıkları arasında çift yönlü nedensellik bulmuşlardır. İkiz açığı destekler nitelikte ise, Uysal ve Topallı (2007), Uz (2010), Yapraklı (2010), Azgün (2011) ve (2012), Bahtiyar ve Bakır (2011), Bayrak ve Esen (2012), Tunç Deveci ve Değirmen (2013) bütçe açıklarından cari işlemler açıklığına doğru tek yönlü nedensellik olduğu sonucuna ulaşmıştır. Gök ve Altay (2007), Çetintaş ve Barışık (2005), Kıran (2011), Bilgili ve Bilgili (1998) ise ikiz açık hipotezinin geçerli olmadığını öne sürmüşlerdir. Literatürde Türkiye ekonomisine yönelik yapılan diğer çalışmalar Tablo 2’de gösterilmektedir.

**Tablo 2: Türkiye’de İkiz Açık Hipotezine Yönelik Yapılan Ampirik Çalışmalar**

KAYNAK	VERİ	DEĞİŞKENLER	YÖNTEM	SONUÇ
Kutlar ve Şimşek (2001)	1984;4-2002;2	-Bütçe açığı -Dış ticaret açığı	Eşbütünleşme -Hata düzeltme -Granger ned.	BA↔CA
Kuştepelı (2001)	1975-1995	-Cari denge -Kamu dengesi -Reel faiz -Döviz kuru	-Johansen eş. -Nedensellik	BA-CA
Akbostancı ve Tunç (2002)	1987-2001	-Bütçe açığı -Dış ticaret açığı -Sanayi üretim endeksi	Eşbütünleşme -Hata düzeltme	Uzun dönem: BA↔CA Kısa dönem: BA→CA

Utkulu (2003)	1950- 2000	-Bütçe açığı -Dış ticaret açığı	Eşbütünleşme -Hata düzeltme -Nedensellik	Uzun dönem: BA↔CA
Yücel ve Ata (2003)	1975- 2002	-Cari denge -Bütçe dengesi	-Engel- Granger iki aşamalı eş. -Granger ned.	Uzun dönem: BA→CA
Çetin (2005)	1989;1- 2004;3	-Kamu dengesi -Faiz oranı -Para arzı -Üretim	-VAR	BA-CA
Barışık ve Kesikoğlu (2006)	1987;1- 2003;4	-Bütçe açığı -Enflasyon -Cari açık -İstihdam-yatırım	-VAR -Granger ned.	BA↔CA
Sever ve Demir (2007)	1987- 2006	-Kamu açığı -Reel döviz kuru -FAİZ -KBG	-VAR modeli -Granger ned.	BA→CA
İyidoğan ve Erkam (2013)	1987- 2005	-Bütçe dengesi -Cari işlemler dengesi	-Granger ned.	İkiz açık hipotezine rastlanılmadı. CA-BA
Akbaş vd. (2014)	1960- 2012	-Cari açık -Bütçe açık -Tasarruf aralığı	-Toda- Yamamoto Testi	BA↔CA CA↔Tasarruf aralığı
Altunöz (2014)	2000;1- 2012;3	-Bütçe dengesi -Reel döviz kuru -FAİZ	-ARDL	Kısa dönemde BA ve CA arasında pozitif yönlü ilişki bulunmuştur.

Berke ve Temiz (2015)	2003;2-2012;4	-Reel döviz kuru -Tasarruf-yatırım -REDK -Bütçe dengesi -Enflasyon oranı -Büyüme oranı -Cari denge	-VAR modeli	BA ve CA arasında pozitif yönlü ilişki vardır. Açık büyümeyi olumsuz etkilemektedir.
-----------------------	---------------	--	-------------	---

**Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.**

NOT: Tabloda BA→CA şeklindeki gösterim, bütçe açığından cari işlemler açığına doğru nedensellik olduğunu, CA→BA cari işlemler açığından bütçe açığına doğru nedenselliğin olduğunu (ters yönlü nedensellik), BA↔CA çift yönlü nedenselliği ve BA–CA nedensellik bulunmadığını göstermektedir.

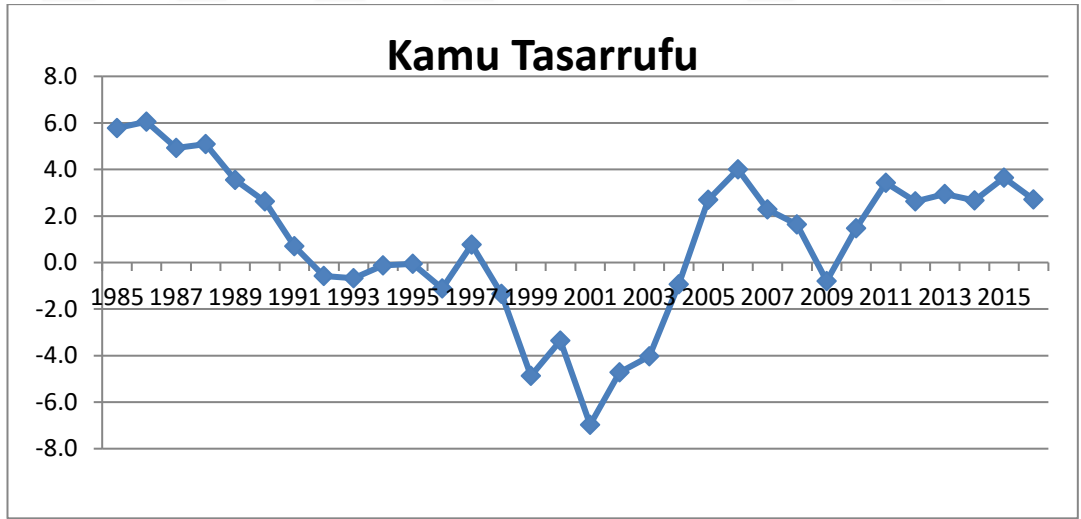
## ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

### BÜTÇE DENGESİ VE ÖZEL TASARRUFLAR ARASINDAKİ İLİŞKİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ (1985-2016)

#### 3.1. Veri Seti

Çalışmada bütçe dengesi ve özel tasarruflar arasındaki ilişkiyi incelemek için, kamu tasarrufu ve özel tasarruflar değişkenleri 1985-2016 dönemi yıllık verileri kullanılmıştır. Kullanılan kamu tasarrufu (KT/GSYİH) ve özel tasarruf (OT/GSYİH) verileri T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı web sitesinden alınmıştır. Ekonometrik çalışmalar için Econometric Views (Views 9) bilgisayar paket programından yararlanılmıştır. Serilere ilişkin grafikler aşağıda verilmiştir.

**Grafik 9: Kamu Tasarrufunun GSYİH' ya Oranı % (1985-2016)**

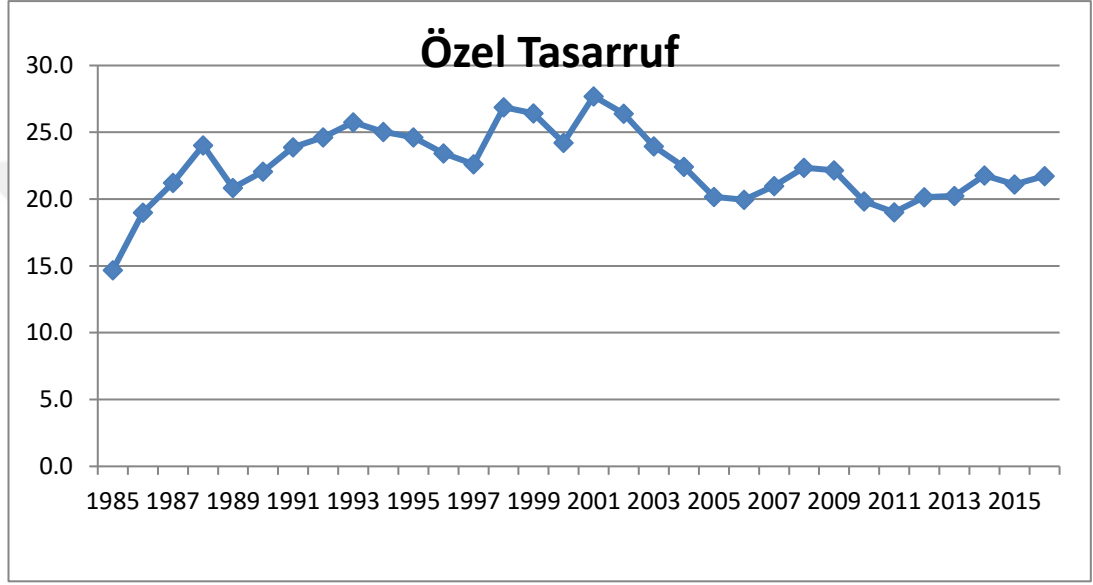


Kaynak: T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı verileri ile hazırlanmıştır.

Grafik 9 incelendiğinde kamu tasarrufu verilerinin %7 ile %-8 aralığında değiştiği görülmektedir. 1980 sonrası kamu tasarrufu azalmaya başlamış ve 1992

yılına kadar devam etmiştir. 1990'larda çok fazla dalgalanma gözlenmemiş ancak 90'lı yılların sonuna doğru düşüş yaşanmıştır. Bu dönemden sonra kamu tasarrufu 2006'ya kadar artmaya başlamıştır son zamanlarda ise dalgalanma devam etmiştir. Grafik 9 incelendiğinde Türkiye için kamu tasarrufunun GSYİH' ya oranının çok da istikrarlı olmadığını söylemek mümkündür.

**Grafik 10: Özel Tasarrufların GSYİH'ya Oranı % (1985-2016)**



Kaynak: T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı verileri ile hazırlanmıştır.

Özcan ve Günay (2012)'ye göre 1970'li yıllarda dış açıklar ve yüksek enflasyonla karşı karşıya kalan Türkiye ekonomik, siyasi ve toplumsal bir bunalıma girmiştir. 1980'lerin başından itibaren yeni ekonomik program devreye sokulmuştur. Bu programlar kapsamında finansal, işgücü ve sermaye piyasasında serbest piyasa koşullarına geçilmiştir. Buradaki öncelikli amaç dış ticaret açığını kapatmak olduğu için kur ayarlaması ve makro politikalar ile ihracat artırılmaya çalışılmıştır. Uygulanan politikalar sonucunda Türkiye'de ulusal tasarruflar artmaya başlamıştır. Faiz oranlarının serbest bırakılmasıyla 1985'li yıllarda faiz oranlarının artmasına bağlı olarak özel tasarruflar artarken, kamu tasarrufları azalmıştır. Türkiye'nin 1980–1994 döneminde toplam tasarruflarının arttığı söylenebilir. Kamu tasarruflarında düşüş olmuş ve kamu tasarruf açığı özel tasarruf fazlası ile kapatılmıştır. 90'lı

yılların sonuna bakıldığında 2000’li yılların başına kadar özel tasarrufların GSYİH içindeki payının azalmaya başladığını, 2001 krizi döneminde ise bir önceki döneme göre % 3.7 arttığı ve en yüksek seviyelere ulaştığı görülmektedir. Bu yıldan sonra özel tasarruflarda azalma meydana gelmiş, 2008 krizi döneminde bir artış gösterse de ilerleyen dönemde azalma eğilimi devam etmiştir. Grafiğe göre özel tasarrufların GSYİH içindeki payı sürekli bir dalgalanma seyir etmiştir.

## 3.2.Yöntem

### 3.2.1.Birim Kök Testi

Zaman serisi verilerinin belirli bir zaman diliminde sürekli artma veya azalmanın olmadığı, verilerin zaman boyunca bir yatay eksen boyunca dağılım gösterdiği biçimde tanımlanır. Genel bir tanımlama ile sabit ortalama, sabit varyans ve seriye ait iki değer arasındaki farkın zamana değil, yalnızca iki zaman değeri arasındaki farka bağlı olması şeklinde de tanımlanır.  $Y_t$  değişkeninin bu dönemdeki değeri ve önceki dönemde aldığı değer arasındaki ilişki aşağıdaki gibi gösterilir:

$$Y_t = P Y_{t-1} + \varepsilon_t \quad (28)$$

model birinci dereceden otoregresif AR(1) bir modeldir.  $\varepsilon_t$  hata terimlerini gösterir ve bu denklemde  $P = 1$  olursa birim kök sorunu ortaya çıkar ve denklem aşağıdaki gibi olur:

$$Y_t = Y_{t-1} + \varepsilon_t \quad (29)$$

$$\Delta Y_t = P-1(Y_{t-1}) + \varepsilon_t \quad (30)$$

Burada  $\Delta Y_t = Y_t - Y_{t-1}$  birinci farkı,  $P-1$  de  $\delta$  olarak ifade edersek:

$$\Delta Y_t = \delta Y_{t-1} + \varepsilon_t \quad (31)$$

Eğer  $P=1$  ise  $\delta=0$  olur ve böylece

$$\Delta Y_t = (Y_t - Y_{t-1}) = \varepsilon_t \quad (32)$$

İki zaman serisi durağan olmadan analiz edilirse, elde edilen sonuçlara güvenilmez. Bunun için serileri analiz yöntemine durağanlaştırmak veya durağan olmayan seriler ile yapılabilecek analizleri yapmak gerekir.

Bağımlı değişkenlerin gecikmelerini, bağımsız değişken olarak modellere dahil eden Genişletilmiş Dickey-Fuller (ADF) testinde kullanılan modeller ise;

$$\text{Sabit Terimsiz ve Trendsiz: } \Delta Y_t = \rho Y_{t-1} + \sum_{i=1}^k \beta_i \Delta Y_{t-i} + \varepsilon_t \quad (33)$$

$$\text{Sabit Terimli ve Trendsiz: } \Delta Y_t = \alpha_0 + \rho Y_{t-1} + \sum_{i=1}^k \beta_i \Delta Y_{t-i} + \varepsilon_t \quad (34)$$

$$\text{Sabit Terimli ve Trendli: } \Delta Y_t = \alpha_0 + \beta_t + \rho Y_{t-1} + \sum_{i=1}^k \beta_i \Delta Y_{t-i} + \varepsilon_t \quad (35)$$

Bu çalışmada, durağanlığın saptanabilmesi için Elliott, Rothenberg ve Stock (1996) tarafından geliştirilen ADF testine göre daha iyi sonuçlar veren ADF-GLS(ERS) testi uygulanmıştır. Testin uygulanması için serilerde deterministik ya da trendin ya da kesmenin olması gerekmektedir. Temel model ise aşağıdaki gibidir:

$$Y_t = d_t + u_t \quad (36)$$

$$u_t = \alpha u_{t-1} + u_t \quad (37)$$

Denklemden  $d_t$ , deterministik kısmı ve  $u_t$  gözlenemeyen ancak sıfır ortalamaya sahip olduğu varsayılan hata terimini gösterir. ADF-GLS(ERS) testi için hipotez aşağıdaki gibi kurulur:

$$H_0: \alpha = 1$$

$$H_1: \alpha = \tilde{\alpha} < 1$$

Burada,  $\tilde{\alpha} = 1 + \bar{c}/T$  olarak hesaplanır. Zaman serisinde kesme ve trend var ise,  $\bar{c} = -0.7$  olarak alınmaktadır. Fakat hata terimi IID normal ise  $\alpha = 1$  hipotezine karşılık alternatif  $\alpha = \tilde{\alpha}$  hipotezi olabilirlik oranına istatistiğine eşit olacaktır. Olabilirlik oranı ise,  $L = S(\tilde{\alpha}) - S(1)$  olarak hesaplanır. Eşitlikte  $S(\tilde{\alpha})$  modelin hatalarının karelerinin toplamıdır. Aynı şekilde  $S(1)$ ,  $\alpha = 1$  hipotezinin tahminden sonraki hataların kareleri toplamını verir (Sevüktekin ve Nargeleçekenler, 2010: 361).

ADF-GLS(ERS) testinin yapılması için öncelikle kesme ve trendin arındırılması gerekir. Zaman serisinde sadece kesme var ise o zaman kesmeden arındırılır. Aşağıdaki denklemde  $d_t = \beta' z_t$  olarak alınan trendden arındırma işlemi aşağıdaki gibi hesaplanır:

$$\tilde{Y} = Y_t - \beta' z_t \quad (38)$$

Burada,  $z_t = (1, t)'$  olarak hesaplanmaktadır. Eğer seride tren yok ise sadece kesme için  $z_t = (1)'$  olur.  $\beta'$  parametresi verilen model de OEKK ile tahmin edilir ve sonuç aşağıdaki gibi hesaplanır:

$$P_T = [S(\tilde{\alpha}) - \tilde{\alpha} S(1)] / s_{AR}^2 \quad (39)$$



Daha sonra trendden (kesmeden) arındırılan seriye ADF testinde olduğu gibi durağanlığı belirlemek için  $\beta_1$  parametresi kullanılır. Tahmin denkleminde  $\beta_1=0$  şeklinde ifade edilen sıfır hipotezinin reddedildiği düzeyde serinin durağan olduğu kabul edilir (Sevüktekin ve Nargeleçekenler, 2010: 362).

### 3.2.2. Toda Yamamoto Nedensellik Testi

Toda-Yamamoto (1995), verilerin birim kök taşıyıp taşımadıklarına bakılmadan seviye değerlerin yer aldığı modelin tahmin edilmesiyle yapılır. Diğer bir ifadeyle Toda-Yamamoto nedensellik analizinde serilerin birim kök içermesi ve eşbütünleşme ilişkisinin varlığı analizi etkilememektedir (Gazel, 2017: 291). Toda ve Yamamoto yönteminin uygulanabilmesi için maksimum bütünleşme derecesi optimal gecikme uzunluğuna eşit olmalıdır ya da küçük olmalıdır ( $d_{\max} \leq k$ ). Toda-Yamamoto yaklaşımı aşağıdaki gibi modellenir:

$$X_t = \alpha_0 + \beta_{1i} \sum_{i=1}^k X_{t-i} + \beta_{2j} \sum_{j=k+1}^{d_{\max}} X_{t-j} + X_{1i} \sum_{i=1}^k X_{t-i} + X_{2j} \sum_{j=k+1}^{d_{\max}} Y_{t-j} + \varepsilon_{1t} \quad (40)$$

$$Y_t = \delta_1 + \delta_{1i} \sum_{i=1}^k Y_{t-i} + \delta_{2j} \sum_{j=k+1}^{d_{\max}} Y_{t-j} + \theta_{1i} \sum_{i=1}^k Y_{t-i} + \theta_{2j} \sum_{j=k+1}^{d_{\max}} X_{t-j} + \varepsilon_{2t} \quad (41)$$

Modelde nedensellik araştırılırken önce serilerin bütünleşme seviyeleri (d) belirlenir sonra seriler seviyelerinde VAR modeline dahil edilir ve en uygun gecikme uzunluğu k belirlenir. Daha sonra k gecikme uzunluğuna d maksimum eşbütünleşme düzeyi eklenir ve toplamda  $k + d_{\max}$  gecikme uzunluğunda model tahmini gerçekleştirilir. (Çetin ve Şeker, 2013: 131)

### 3.2.3. Eşbütünleşme Testi: ARDL Yaklaşımı

Literatürde en çok kullanılan eşbütünleşme testleri, hata terimine dayalı Engle-Granger (1987) yöntemi ve Johansen (1988) ve Johansen & Juselius (1990) yöntemidir. Ancak bu yöntemlerin uygulanması için modelde yer alan tüm değişkenlerin düzeyde durağan olmaması ve birinci farkları alındığında durağan hale gelmesi gerekmektedir (Pesaran vd., 2001: 289-290). Durağanlık dereceleri farklı olan serilerde ise Pesaran ve Shin (2001) tarafından geliştirilen ARDL yaklaşımına dayalı sınır testi (bound test) uygulanmaktadır. ARDL uygulamasındaki yöntem

sıralaması: İlk olarak serilerin durağanlık derecelerine bakılır. Daha sonra değişkenler arasındaki eşbütünleşme ilişkisinin olup olmadığına, bağımlı ve bağımsız değişkenlerin birinci dönem gecikmelerinin katsayılarına F testi uygulanarak anlamlılığı test edilir. Kısacası değişkenlerin bir gecikmeli düzey değerlerinin anlamlılığı testi yapılarak değişkenler arasında uzun dönem eşbütünleşmenin olup olmadığı F-testi kullanılarak belirlenir. Sınır testi yaklaşımına göre değişkenler arasında eşbütünleşme ilişkisinin olup olmadığına aşağıdaki denklem tahmin edilerek başlanılır:

$$\Delta Y_t = \beta_0 + \beta_1 Y_{t-1} + \beta_2 X_{t-1} + \sum_{i=0}^{n-1} \alpha_i \Delta Y_{t-i} + \sum_{i=1}^{m-1} \delta_i \Delta X_{t-i} + \varepsilon_t \quad (42)$$

Yukarıdaki denklemde Y, X eşbütünleşme ilişkinin araştırıldığı değişkenleri,  $\beta_i$ ,  $\alpha_i$  ve  $\delta_i$  sabit ve katsayıları,  $\varepsilon_t$  hata terimlerini göstermektedir. Değişkenler arasında eşbütünleşmenin olmadığını gösteren  $H_0$  (sıfır) hipotezleri:  $H_0: \beta_1 = \beta_2 = 0$ . Değişkenler arasında eşbütünleşmenin olduğunu gösteren alternatif hipotezler:  $H_1: \beta_1 \neq \beta_2 \neq 0$  şeklinde oluşturulur (Altıntaş, 2013: 12). Eşbütünleşmeden bahsedebilmek için  $H_0$  hipotezlerinin reddedilmesi gerekir. F-istatistiği Pesaran vd (2001) tarafınan belirlenen tablodaki iki kritik değerle ifade edilir. Alt kritik değer tüm serilerin I(0) olması durumunda, üst kritik değer ise tüm serilerin I(1) olması durumunda elde edilmiştir. Serilerin I(0) ve I(1) veya birlikte eşbütünleşik I(1) olması gibi durumlarda üst kritik değer geçerli olmaktadır (Pesaran vd., 2001). Bağımlı değişken ile tahminciler arasında eşbütünleşmenin olup olmadığına karar verilirken: Hesaplanan F-istatistiği değeri üst kritik sınır değerinden fazla ise, sıfır hipotez reddedilmekte ve bağımlı değişken ile tahminciler arasında eşbütünleşmenin olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Hesaplanan F-istatistiği değeri alt kritik sınır değerinden daha düşük ise, eşbütünleşmenin olmadığı şeklindeki boş hipotez reddedilememektedir. Ayrıca hesaplanan F-istatistik değeri alt ve üst kritik değerlerinin arasında ise uzun dönem için karar verilememektedir.

### 3.3.Bulgular

Çalışmada durağanlığın saptanabilmesi için öncelikle DF-GLS(ERS) birim kök sınaması yapılmıştır. Tahmin edilen birim kök testi sonuçları Tablo 3'de

verilmiştir. Elde edilen sonuçlara göre özel tasarruf değerinin seviyesinde durağan olduğu ve kamu tasarrufu değerinin ise birinci farkında durağan olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

**Tablo 3: DF-GLS(ERS) Birim Kök Testi Sonuçları**

Değişkenler	Sabitli	Trendli ve Sabitli
OT	(-1.805) [0.081]	(-2.517) [0.017]
KT	(-1.522) [0.138]	(-1.625) [0.114]
$\Delta$ KT	(-5.155) [0.000]	(-5.356) [0.000]

Not: DF-GLS(ERS) testinde veriler sıfır gecikmeli olarak bulunmuştur. Normal parantez içi veriler T-istatistik değerlerini, köşeli parantez içi veriler olasılık değerlerini vermektedir. Çalışmada verilen değerler Akaike Bilgi kriteri vasıtasıyla (en yüksek 5 gecikmeyle) tespit edilmiştir.

Toda-Yamamoto nedensellik testi hem aynı seviyede hem de farklı seviyede durağan olan değişkenler arasındaki nedensellik ilişkisinin araştırılabileceği bir yöntemdir. Çalışmada DF-GLS(ERS) birim kök sınamasına göre, OT serisi seviyesinde KT serisi ise birinci farkında durağan olduğu için standart nedensellik testleri uygulanamadığı ve bağımlı bağımsız değişken ayrımı yapabilmek için Toda-Yamamoto nedensellik testi uygulanmıştır. Toda-Yamamoto nedensellik testinde optimal gecikmeyi temsil eden  $k$  ve maksimum eşbütünleşme düzeyini temsil eden  $d_{max}$ ,  $d_{max} \leq k$  şeklinde olmalıdır. Bu şartın sağlanıp sağlanmadığını görmek için öncelikle değişkenler arasında optimal gecikme uzunluğunu VAR modeli yöntemiyle belirlemek gerekir. Tahmin edilen VAR modeli gecikme uzunlukları Tablo 4'de verilmiştir.

**Tablo 4: KT-OT Toda-Yamamoto Nedensellik Testi İçin Optimal Gecikme**

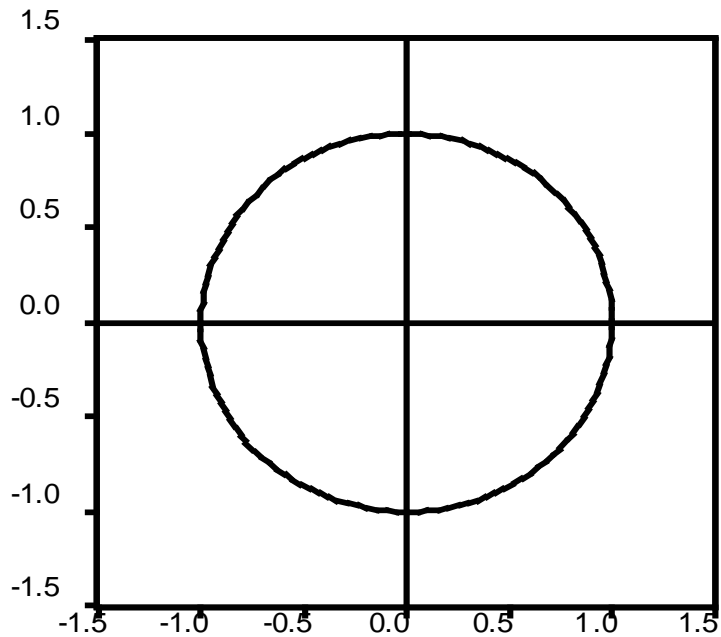
Gecikme	LogL	LR	FPE	AIC	SC	HQ
0	-111.606	NA	15.4808	8.41529	8.51127	8.44383
1	-87.9731	42.0147*	3.62212*	6.96097*	7.24893*	7.04659*
2	-87.6752	0.48541	4.79750	7.23520	7.71514	7.37791
3	-83.8273	5.70062	4.92800	7.24646	7.91838	7.44626
4	-83.2196	0.81027	6.52053	7.49774	8.36164	7.75463
5	-79.3941	4.53391	6.92603	7.51067	8.56654	7.82464

Not: Tabloda bulunan \* işareti ilgili gecikme kriterine göre en uygun gecikmeyi göstermektedir.

Tablo 4'e göre tüm bilgi kriterine göre optimal gecikme  $k=1$  olarak belirlenmiştir. Bu durumda  $k=1$  ve  $d_{\max}=1$  olması dolayısıyla  $(d_{\max}=1) \leq (k=1)$  şartı sağlanmış olmaktadır. Toda-Yamamoto yönteminde  $d_{\max}$  eşbütünlük derecesi optimal gecikme eklenerek belirlenir ve model tahmin edilir. Buna göre VAR modeli için gecikme  $k+d_{\max}=1+1=2$  alınmıştır. VAR modeli tahmin sonuçları aşağıda verilmiştir.

**Grafik 11: KT-OT Karakteristik Ters Kök Korelegramı**

Inverse Roots of AR Characteristic Polynomial



Modelin istikrarını belirlemek için Grafik 11’de AR polinomuna ait karakteristik kökler sunulmuştur. Grafikten elde edilen sonuçlara göre VAR modelinin bütün köklerinin birim çember içerisinde kaldığı ve modelin istikrarlı olduğu görülmüştür.

**Tablo 5: KT-OT Toda-Yamamoto Nedensellik Testi Sonuçları**

<b>Bağımlı Değişken KT</b>			
<b>Hipotezler</b>	<b>Ki-Kare</b>	<b>Olasılık</b>	<b>Karar</b>
H <sub>0</sub> : OT KT’ nin nedeni değildir. H <sub>1</sub> : OT KT’ nin nedenidir.	4.073	0.043	H <sub>0</sub> : Red
H <sub>0</sub> : KT OT’ nin nedeni değildir. H <sub>1</sub> : KT OT’ nin nedenidir.	0.003	0.955	H <sub>0</sub> : Kabul

Toda-Yamamoto nedensellik testi sonuçlarına göre OT’den KT’ye tek yönlü nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir. Bu nedenle özel tasarruf ve kamu tasarrufu arasında Ko-entegrasyon ilişkisi incelenirken KT bağımlı değişken OT bağımsız değişken olarak ele alınmıştır.

Çalışmadaki serilerin durağanlıklarının farklı seviyede olmasından dolayı eşbütünleşme ilişkisi ARDL yöntemi kullanılarak araştırılmıştır. Değişkenler arasındaki eşbütünleşme ilişkisinin olup olmadığı Akaike Bilgi kriteri aracılığıyla (en yüksek 4 gecikmeyle) tahmin edilmiştir. ARDL modeli sonuçları aşağıda Tablo 6’da verilmiştir. Kısıtsız sabitli modele göre eşbütünleşme ilişkisini belirlemek için belirlenen F istatistik değerlerinin tablo üst sınır değerinden yüksek olduğu görülmüştür. Dolayısıyla 0.10 anlam düzeyine göre özel tasarruf ve kamu tasarrufu arasında eşbütünleşme ilişkisi olduğu tespit edilmiştir.

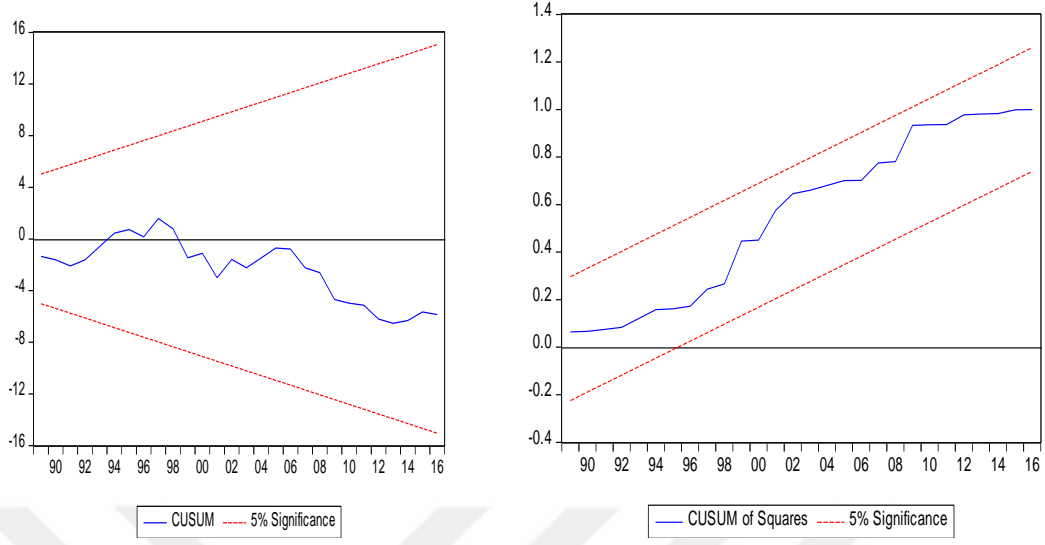
Serilerin normal dağılıp dağılmadığını gösteren Jague- Bera istatistiğinde hesaplanan değere ait olasılık değeri, dikkat alınan olasılık değerinden küçük ise serilerin hata kareleri normal dağılmamaktadır. Hesaplanan olasılık değeri, dikkat alınan olasılık değerinden büyük ise serilerin hata karelerinin normal dağıldığına

karar verilir. Çalışmada dikkate alınan olasılık değeri maksimum 0.10 olarak belirlenmiştir. Dolayısıyla  $0.949 > 0.10$  olduğundan serilerin hata karelerinin normal dağıldığına karar verilmiştir.

**Tablo 6: Sınır Testi Sonuçları**

Trend Versiyonu	Model	F İstatistik	Alt Sınır	Üst Sınır
Kısıtsız Sabitli	ARDL (1,0)	5.140	4.04	4.78
<b>Tanımlayıcı İstatistikler</b>				
R <sup>2</sup> :0.105				
F istatistik (Olasılık): 0.092 (0.763)				
Jargue-Bera istatistik (Olasılık): 0.103 (0.949)				

ARDL modelindeki parametrelerin kararlılığını incelemek için CUSUM ve CUSUM-SQ testleri gerçekleştirilmiştir ve elde edilen sonuçlar Grafik 12’de verilmiştir. Grafiklere bakıldığında CUSUM ve CUSUM-SQ istatistikleri %5 anlam düzeyinde kritik sınırlar içinde kaldığı için ARDL yöntemi ile hesaplanan uzun dönem parametrelerin ve modelin kalıntı varyansının kararlı olduğunu, yapısal değişme olmamasından dolayı yapay değişken kullanılmadan modelin tahmin edilebileceği sonucuna varılmıştır.

**Grafik 12: ARDL Modeli: CUSUM ve CUSUM-SQ Testi Sonuçları**

ARDL (1,0) kısıtsız sabitli modele ait hata düzeltme sonuçları aşağıda Tablo 7’de verilmiştir. Hata düzeltme modelinde elde edilen sonuçlara göre hata düzeltme katsayısının negatif ve istatistiksel olarak anlamlı olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

**Tablo 7: ARDL Modeline Ait Hata Düzeltme Modeli**

Değişkenler	Katsayı	Standart Hata	Anlamlılık
<b>OT</b>	-0.624	0.115	0.000
<b>C</b>	14.607	3.111	0.001
<b>HDK</b>	-0.444	0.094	0.001

Tablo 8’de uzun dönem denklemleri verilmiştir. Sonuçlara göre uzun dönem katsayıları incelendiğinde özel tasarruf katsayısının negatif ve anlamlı olduğu görülmüştür. Dolayısıyla kamu tasarrufu arttığında özel tasarrufların azaldığı bu durum, Türkiye için Ricardocu Denklik Teoreminin geçerli olduğunu göstermektedir.

**Tablo 8: Uzun Dönem Denklemi**

Değişken	Katsayı	Standart Hata	Anlamlılık
<b>OT</b>	-1.417	0.234	0.000

## SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Gelirin tüketilmeyen kısmı olarak tanımlanan tasarruf davranışı bireyden bireye ve ülkeden ülkeye değişiklik göstermektedir. Bireyler gelecekteki belirsizlikler ve daha iyi yaşam koşulları gibi nedenlerle tasarruf ederken ülkeler için en önemli etken genellikle sürdürülebilir büyüme ve kalkınmadır. Sürdürülebilir büyümenin en önemli kaynağını ulusal tasarruflar oluşturmaktadır. Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde ulusal tasarrufların azlığı dışa bağımlılığı ve cari açığı artırmaktadır. Dolayısıyla gelişmekte olan ülkeler özellikle özel tasarrufları artırıcı politika önerileri arayışındadırlar.

Ülkeler özel tasarruflarını artırmaya yönelik politikalar uygularken, dışa açık ekonomilerde kamu tasarrufu ve yabancı tasarrufları da göz önünde bulundurmalıdır. Dışa açık ekonomilerde kamu harcamalarında meydana gelen değişimin cari açık üzerindeki etkisini inceleyen Ricardocu Denklik Hipotezi ve Keynesyen görüş farklı sonuçlar elde etmişlerdir. Ricardocu Denklik Hipotezine göre, hükümetler vergi indirimi yaparak (kamu tasarrufunu azaltarak) bireylerin elinde daha fazla gelir bırakacak ve harcamalarını artırmalarını bekleyecektir. Ancak bireyler vergi indirimiyle oluşan bütçe açıklarının (negatif kamu tasarrufunun) borçla kapatılacağı bu borçların da kendilerinden ilerleyen dönemde vergilerle geri alınacağını bilirler ve ellerine geçen ek gelirleri harcamayıp gelecek dönemde ödeyecekleri vergiler için tasarruf edeceklerdir. Hükümetlerin ekonomiyi canlandırmak için yapmış oldukları vergi indirimi böylece beklenen etkiyi yaratmamaktadır. Uzun dönemde ise devletin oluşan kamu açıklarını kapatmak için, ödünç verilebilir fonlar piyasasına girmesiyle faiz oranları artmaya başlayacak ve dışlama etkisi meydana gelecektir. Bireylerin daha önceden tasarruf ettikleri gelirlerindeki ek artışı ödünç verilebilir fonlar piyasasına arz etmesi sonucu faiz oranları düşecek dışlama etkisi ortadan kalkacaktır. Böylece bütçede meydana gelen açıklar özel tasarruflar ile desteklenecek ve cari açık meydana gelmeyecektir. Dolayısıyla kamu tasarrufundaki azalmaların özel tasarrufu artırdığı yönünde sonuçlar görülmektedir.

Keynesyen yaklaşıma göre ise bütçe açıkları ve cari açıklar arasında pozitif yönlü bir ilişki vardır ve ilişkinin yönü bütçe açıklarından cari işlemler açığına



doğrudur. Vergilerin azaltılması ve genişletici maliye politikasının uygulanması sonucu yatırım tasarruf eşitsizliği oluşacağı varsayılır. Genişletici maliye politikası uygulanması sonucunda bireylerin gelirlerinin artacağı artan gelirlerin tasarrufa değil tüketime ayrılacağı varsayılır. Üretim ve tüketim üzerinde pozitif etki yapan bu durum ulusal gelirin ve ithalatın artmasına neden olur. İthalata olan talebin artmasıyla ulusal tasarruflarda meydana gelen azalma kadar cari açık meydana gelmesi beklenir.

Keynesyen yaklaşıma göre döviz kuru aracılığıyla da dolaylı olarak bütçe açıklarının cari açıklara neden olacağı varsayılır. Devletin bütçe açıklarını kapatmak için borçlanması yurtiçi faiz oranlarını yükseltecektir. Yurtiçi faiz oranlarının yurt dışı faiz oranlarından yüksek olması ülkeye yabancı tasarruf girişini artıracaktır. Ulusal paranın değer kazanmasına neden olan bu durum sonucunda ithalat ve tüketim artarken ulusal tasarruflar azalacaktır. Dolayısıyla ihracatın azalması ve ithalatın artmasına bağlı olarak dış ticaret açıkları meydana gelecektir. Bu durumun geçerliliği kamu tasarruflarındaki azalmanın bireylerin tüketimini artırmasına bağlı olarak özel tasarrufları da azaltmaktadır.

Özel tasarrufu açıklamaya yönelik literatürde birçok çalışma olmasına rağmen özel tasarruf ve kamu tasarrufu arasındaki ilişki Keynesyen yaklaşım ve Ricardocu Denklik Teoremi çerçevesinde incelenmiştir. Kamu tasarrufundaki değişmelerin özel tasarruf üzerinde nasıl bir etki yaratacağı tam olarak bilinmediğinden makroekonomik politikaların istikrarı tam olarak ölçülememektedir. Türkiye gibi dışa açık ekonomilerde ulusal tasarrufların yetersiz kalması yurt dışı tasarruflarına bağımlılığı artırmaktadır. Dışa bağımlılığın azaltılması için özel, kamu ve dış tasarruf arasındaki ilişkinin bilinmesi gerekmektedir. Ancak Türkiye’de bu konuyla ilgili olarak yeterli çalışma bulunmamaktadır. Bu nedenle yapılan çalışmada Türkiye 1985-2016 dönemi ait kamu tasarrufu ve özel tasarruf yıllık verileri kullanılarak bütçe dengesi ve özel tasarruflar arasındaki eşbütünleşme ilişkisi Peseran ve Shin (2001) tarafından geliştirilen ARDL yaklaşımına dayalı sınır testi (bound test) uygulanarak incelenmiştir. Tahmin sonuçlarına göre kamu tasarrufu ve özel tasarruf arasında eşbütünleşme ilişkisi olduğu görülmüştür.

Nedensellik testi sonucuna göre, kamu tasarrufunun bağımlı değişken olarak belirlendiği uygulamada, kamu tasarrufu arttığında özel tasarrufun azaldığı sonucuna ulaşılmıştır. Hükümetlerin genişletici maliye politikası uyguladığı durumlarda toplam tasarrufların değişmediği özel tasarrufların arttığı gözlenmiştir. Devletlerin yapmış oldukları vergi indirimlerine bireyler tasarruf artışı ile karşılık vermekte ve tasarrufları gelecek dönemde ödünç verilebilir fon piyasasına arz ederek bütçe açığını kapatmaktadır. Bu durum ise Türkiye’de Ricardocu Denklik Hipotezinin geçerli olduğunu göstermektedir.

Türkiye’de özel tasarrufların kamu tasarrufunu ikame etmektedir. Ekonomide vergi indirimleriyle kamu tasarruflarının azalması sonucunda ekonomide dışlama etkisi meydana gelmemektedir. Çünkü rasyonel olan bireyler vergi indirimleriyle elde ettikleri gelirleri gelecek dönem için tasarruf etmişlerdir ve bu durumda dışlama etkisini ortadan kaldırmaktadır. Diğer taraftan devletin kamu harcamalarını finanse etmek için ödünç verilebilir fon piyasasına girmesiyle faizlerin arttığı ve dış tasarruflarında ülkeye girdiği görülmektedir.

## KAYNAKÇA

- Abell, J. D., (1990), "Twin Deficits During the 1980s: An Empirical Investigation", *Journal of Macroeconomics*, 12(1), s.81-96.
- Akalın, U.S., (2017), "Kamu Harcamaları ve Ekonomik Krizler: Peacock ve J.Wiseman Sıçrama Tezi Çerçevesinde Türkiye Örneği", Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.
- Akbaş, Y.E. , Lebe, F. ve Zeren, F. , (2014), "Testing the Validity of the Triplet Deficit Hypothesis for Turkey: Asymmetric Causality Analysis", *Journal of Business and Economics*, 7(14), s.137-154.
- Akbostancı, E. ve Tunç, G.İ., (2002), "Turkish Twin Deficit: An Error Correction Model of Trade Balance", *ERC Working Papers in Economics*, No: 01/06, ss. 1-17.
- Aksoy, F., ( 2016 ), "Tasarrufun Belirleyicileri: Tüketici ve Ticari Kredilere İlişkin Bulgular", Uzmanlık Yeterlik Tezi, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası İletişim ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Alkin, K., (2014), " Türkiye Sermaye Piyasası Aracı Kuruluşları Birliği Lisanslama Sınavları Eğitim Notları ",Ekim.
- Alkswani, M.A., (2000), "The Twin Deficit Phenomenon in Petroleum Economy: Evidence from Saudi Arabia", Department Of Economics, King Saud University, s.1-25.
- Altıntaş, H. (2013), "Türkiye’de Petrol Fiyatları, İhracat ve Reel Döviz Kuru İlişkisi: ARDL Sınır Testi Yaklaşımı ve Dinamik Nedensellik Analizi", *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 9(19), s.1-30.
- Altıntaş, H. ve Taban, S., (2011), "Twin Deficit Problem and Feldstein- Horioka Hypothesis in Turkey: ARDL Bound Testing Approach and Investigation of Causality", *International Research Journal of Finance and Economics*, 74, s.30-45.
- Altunöz, U., (2014), "İkiz Açık Hipotezinin Geçerliliğinin Sınır Yöntemiyle Sınanması: Türkiye Örneği", *Adıyaman Üniversitesi SBE Dergisi*, 7(17), s.425-446.

- Arize, A.C. ve Malindretos, J., (2008), "Dynamic Linkages and Granger Causality Between Trade and Budget Deficits: Evidence From Africa", *African Journal of Accounting, Economics, Finance and Banking Research*, 2(2), s.1-19.
- Aslan, M. , ve Aslan, K.H., (2008), Maliyet Hastalığı Hipotezi: Türkiye’de Kamu ve Özel Sektör Ücretleri Üzerine Bir Uygulama”, *Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi*, 22. s.93-112
- Atamtürk, B. ,(2007), "Gelişmekte Olan Ülkelerde ve Türkiye’de Finansal Serbestleşmenin İç Tasarruflar Üzerine Etkisi”, *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 23(2), s.75-89.
- Ay, A., Karaçor, Z., Mucuk, M. ve Erdoğan, S., (2004), "Bütçe Açığı-Cari İşlemler Açığı Arasındaki İlişki: Türkiye Örneği (1992-2003)", *Selçuk Üniversitesi SBE Dergisi*, 12, s.75-82.
- Azgün, S., (2012), "Twin Deficit Hypothesis: Evidence from the Turkish Economy", *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 13 (2), s.189-196.
- Bagheri, F., Pirae, K. ve Keshtkaran,S., (2012), " Testing for Twin Deficits and Ricardian Equivalence Hypotheses: Evidence from Iran", *Journal of Social and Development Sciences*, 3(3), s. 77-84.
- Baharumshah, A.Z. ve Lau, E., (2007), "Dynamics of Fiscal and Current Account Deficits in Thailand: An Empirical Investigation", *Journal of Economic Studies*, 34(6), s. 454-475.
- Baharumshah, A.Z., Lau,E. ve Khalid, A. M., (2006), "Testing Twin Deficits Hypothesis Using VARs and Variance Decomposition", *Journal of the Asia Pacific Economy*, 11(3), s. 331-354.
- Bahtiyar, G. ve Bakır, H. ,(2011), "Türkiye’de İkiz Açık Hipotezi", *Ekonomi Bilimler Dergisi*, 3(2), s.79-88.
- Barışık, S. ve Kesikoğlu, F., (2006), "Türkiye’de Bütçe Açıklarının Temel Makroekonomik Değişkenler Üzerine Etkisi (1987-2003 VAR, Etki-Tepki Analizi, Varyans Ayırıştırması)", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 61(4), s.59-82.

- Barro, R.J., (1974), “Are Government Bonds Net Wealth”, *The Journal of Political Economy*, 82(6), s. 1095-1117.
- Bayrak, M. ve Esen, Ö., (2012), ” Kamu Harcamaları ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Geçiş Sürecindeki Türk Cumhuriyetleri Üzerine Bir Uygulama”, 73(73), s.231-248.
- Beetsma, R.M.W.J., Giuliodori, M. ve Klaassen, F.J.G.M., (2008), “The Effects of Public Spending Shocks on Trade Balances and Budget Deficits in the European Union”, *Journal of the European Economic Association*, 6(2), s.414–423.
- Belke, M., Bolat S. ve Kovacı S., (2015), “Mali Açık- Cari İşlemler Dengesi Etkileşimi : Seçilmiş Avrupa Birliği Ülkeleri İçin Nedensellik Yaklaşımı, *C.Ü İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 16(2), s.195-214.
- Berke, B., Temiz, D., Karakurt, E., (2015), “Üçüz Açık Ve Büyüme İlişkisi: Türkiye Örneği”, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 10(2), s.67- 89.
- Bernheim, B.D., (1988), “Budget Deficit and the Balance of Trade” in Tax Policy and the Economy, *MIT Press:Cambridge*, National Bureau of Economic Research, s.1- 32.
- Bilgili, F. ve Bilgili, E., (1998) , “The effects of budget deficit on current account balance: Theory and empirical evidence”, Faculty of Economics and Administrative Sciences, s.4-16.
- Bilgili, Y. ,(2015), “**Maliye Soruları**”, 4T Yayınevi, (8.Baskı), İstanbul.
- Bilgili, Y. ,(2016), “**Makro İktisat**”, 4T Yayınevi, (6.Baskı), İstanbul.
- Bolat, S., (2017), “Makro İktisadın Mikro Temelleri: Tüketim Teorileri, [https://docplayer.biz.tr/26252296- Makro-iktisadin-mikro-temelleri-tuketim- teorileri-dr-suleyman-bolat.html](https://docplayer.biz.tr/26252296-Makro-iktisadin-mikro-temelleri-tuketim-teorileri-dr-suleyman-bolat.html) (Erişim:15.03.2019).
- Buchanan, J.M., (1976), “Barro on the Ricardian Equivalence Theorem”, *The Journal of Political Economy*, 84(2), s.337-342.
- Cardia, E., (1997), “Replicating Ricardian Equivalence Tests with Simulated Series”, *The American Economic Review*, 87(1), s.65-79.

- Chowdhury, K. ve Saleh, A.S., (2007), "Testing the Keynesian Proposition of Twin Deficits in the Presence of Trade Liberalisation: Evidence from Sri Lanka", WP: 07-09.
- Çavdar, Ş. Ç. ve Karaman, F., (2013), "Cari Açık ve Bütçe Açığını Etkileyen Faktörlerin Nedensellik İlişkilerinin Diyagram Yoluyla Gösterimi: Türkiye Örneği", *Süleymen Demirel Üniversitesi, İİBF Dergisi*, 18 (1), s. 405-416.
- Çetin, A., (2005), "Kamu Borçlarının Makroekonomik Etkileri: Ampirik Bir Analiz", *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 19 (1), s. 67-79.
- Çetin, M., ve Şeker, F., (2013), "Doğrudan Yabancı Yatırımlar ve İhracat İlişkisi: Gelişmekte Olan Ülkeler Üzerine Bir Nedensellik Analizi", *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 8 (1), s. 121-142
- Çetintaş, H. ve Barışık, S. , (2006), "Türkiye'de Cari Açıkların Sürdürülebilirliği: (1987-2003 Yapısal Kırılma Modeli )", *Süleymen Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 11(1), s.1-16.
- Çolak, Ö.F. ve Öztürkler, H. , (2012), "Tasarrufun Belirleyicileri: Küresel Tasarruf Eğiliminde Değişim ve Türkiye'de Hane halkı Tasarruf Eğiliminin Analizi", *Bankacılar Dergisi*, 23(82), s.3-44.
- Darrat, F. (1988) ,"Have Large Budget Deficits Caused Rising Trade Deficits?", *Southern Economic Journal*, 54(4), s.879-887.
- Demir, F., (2011), "Kamu Harcamalarında Etkinlik ve Verimlilik Karaman Belediyesi Hizmetleri Üzerine Bir Uygulama", Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.
- Diamond, P.A., (1965), "National Debt in a Neoclassical Growth Model ", *The American Economic Review*, 55(5), s.1126-1150.
- Dibooglu, S., (1997), "Accounting for US Current Account Deficits: An Empirical Investigation", *Applied Economics*, 29, s.787-793.
- Dinler, Z., (2015), "KPSS İktisat", Ekin Yayınevi, (12. Baskı), Bursa.
- Durmuş, M., (2006), "Kamu Harcamalarının Artışını Açıklayan Makro ve Mikro Modellere İlişkin Bir Değerlendirme", *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 8(3), s.251-299.
- Düzgün, R., (2009), "Türkiye'de Özel Tasarrufun Belirleyicileri" *Erciyes Üniversitesi İİBF Dergisi*, 32, s.173-189

- Eğilmez, M., (Şubat, 2013), “Bütçe Dengesi ve Faiz Dışı Denge” Kendime Yazılar, Web: <http://www.mahfiegilmez.com/2013/02/butce-dengesi-ve-faiz-ds-denge.html> (Erişim Tarihi:30.01.2018).
- Eryüzlü, H., Sivri, U., (2010), “Rasyonel Beklentiler - Yaşam Boyu Sürekli Gelir Hipotezinin Testi”, *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Ekonometri ve İstatistik Dergisi*, 11, s.90-99.
- Gacaner, A. ve Saygılı, F., (2014), “Türkiye’de Cari Açığın Belirleyicilerinin Ampirik Analizi”, *Sosyoekonomi*, 2014-1, s. 87-104.
- Gazel, S., (2017), “ Bist Sınai Endeksi ile Çeşitli Metaller Arasındaki İlişki: Toda-Yamamoto Nedensellik Testi”, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Yıl: 5, Sayı: 52, s. 287- 299.
- Gök, B. , (2006), “ İkili Açık Hipotezi ve Türkiye Uygulaması”, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.
- Gök, B. ve Altay, O., (2007), “Türkiye’de İkiz Açıklar Hipotezi 1989-2005”, *TİSK Akademi Dergisi*, 13 (2), s.186-196.
- Grier, K. ve Ye, H., (2009), “ Twin Sons of Different Mothers: The Long and the Short of the Twin Deficits Debate”, *Economic Inquiry*, 47 s.625-638.
- Hall, R.E. , (1978), “Stochastic Implications of the Life Cycle-Permanent Income Hypothesis: Theory and Evidence, *The Journal of Political Economy*, 86(6) (Dec., 1978), pp. 971-987.
- HatemiI-J, A.ve Shukur, G., (2002), “Multivariate-based causality tests of twin deficits in the US”, *Journal of Applied Statistics*, 29(6), s.817-824.
- Hondroyiannis, G., (2006), “ Private Saving Determinants In European Countries A Panel Cointegration Approach”, *The Social Science Journal*, 43, s.553-569
- Husain, M.A., (1995), “ Long-Run Determinants of Private Saving Behaviour In Pakistan”, *Pakistan Development Review*, 34(4), s.1057-1066
- Kale, T., (2016), **Maliye**, Lider Yayınları, İzmir.
- Kara, İ., (2015), “ Kamu Harcamalarındaki Artışı Açıklayan Teorik Yaklaşımlar”, <https://slideplayer.biz.tr/slide/2931976/> (Erişim:09.03.2019).

- Kaufmann, S., Scharler, J. ve Winckler, G., (2002), “The Austrian Current Account Deficits: Driven by Twin Deficits or by Intertemporal Expenditure Allocation?”, *Empirical Economics*, 27(3), s. 529-542.
- Kaya, S., (2018), ‘ ‘ Türkiye’nin Tüketim Fonksiyonu: Yapısal Kırılmalı Zaman Serisi Analizi (1998-2016)’’, *İktisat Politikası Araştırmaları Dergisi*, 5(1), s.1-34.
- Kılavuz, E. ve Dumrul, Y., (2012), “İkiz Açıklar Hipotezinin Geçerliliği: Teori ve Uygulama”, *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 26 (3-4), s.239- 258.
- Kuştepe, Y. R., (2001), “An Empirical Investigation of the Feldstein Chain for Turkey”, *Dokuz Eylül Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi*, 2 (1), s.99-108.
- Kutlar, A. ve Şimşek, M., (2001), “Türkiye’deki Bütçe Açıklarının Dış Ticaret Açıklarına Etkileri, Ekonometrik Bir Yaklaşım: (1984) (4)- 2000 (2)”, *DEÜ, İİBF Dergisi*, 16(1),s. 1-13.
- Latif-Zaman, N. ve Dacosta, M. N., (1990), “The Budget Deficit and the Trade Deficit: Insight Into This Relationship”, *Eastern Economic Journal*, 16(4), s.349- 354.
- Lau, E. ve Cheong, T.T., (2009), “Twin Deficits in Cambodia: Are There Reasons for Concern? An Empirical Study”, *Monash Economics Working Papers*, 11- 09.
- Leachman, L. L. Ve Francis, B., (2002), “Twin Deficits: Apparition or Reality?”, *Applied Economics*, 34(9), s.1121-1132.
- Magazzino, C., (2012), “The Twin Deficits Phenomenon: Evidence from Italy”, *Journal of Economic Cooperation and Development*, 33(3),ss.65–80.
- Mangır, F., (2012), “Türkiye İçin İkiz Açıklar Hipotezi Testi (1980-2011)”, *Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi*, 2012, 5(2), s.136-149.
- Marinheiro, C. F., (2006), “Ricardian Equivalence, Twin Deficits, and The Feldstein–Horioka Puzzle in Egypt”, *Journal of Policy Modeling*, 30 (6), s. 1041- 1056.
- Merza, E. , Alawin, M. ve Bashayreh, A. , (2012), “The Relationship Between Current Account and Government Budget Balance: The Case of



- Kuwait”, *International Journal of Humanities and Social Science* 2(7), s.168-177.
- Miller, S.M. ve Russek R.S., (1989), “Are the twin deficits really related?”, *Contemporary Policy Issues*, 7, s. 91-115.
- Mucuk, M. , (2009), “Bütçe ve Cari İşlemler Dengesi Arasındaki İlişki: Türkiye Örneği (1989-2004)’”*Sosyal Ekonomik Araştırma Dergisi*, 1(16), 201-218
- Mukhtar, T., Zakaria, M. ve Ahmed, M., (2007), “An Emprical Investigtion for The Twin Deficits Hypothesis in Pakistan”, *Journal of Economic Cooperation*, 28(4), s.63-80.
- Nadaroğlu, H., (1996), **Kamu Maliyesi Teorisi**, Beta Yayım Dağıtım, İstanbul
- Nickel,C. ve Vansteenkiste, I., (2008), “Fiscal Policies, The Current Account And Ricardian Equivalence”, *Working Paper Series*, 935, s.4-26.
- Öğretir, A.H. , ve Gül, Y., (2015), **Maliye Soruları**, 4T Yayınları, (9.Basım), İstanbul.
- Özcan, K.M. ve Günay, A. ,(2012), “Türkiye’de Özel Tasarrufları Belirleyen Unsurlar”, *Türkiye Ekonomi Kurumu Tartışma Metni*, (109).
- Pesaran, H., Y. Shin ve R. J. Smith (2001). Bound Testing Approaches to the Analysis of Long Run Relationship, *Journal of Applied Econometrics*, 16(3), 289-326.
- Rahman, M. ve Mishra, B., (1992), “Cointegration of US Budget and Current Account Deficits: Twins or Strangers?”, *Journal of Economics and Finance*, 16(2), s. 119-127.
- Rault, C. ve Afonso,A., (2009), “Bootstrap Panel Granger-Causality between Government Budget and External Deficits for the EU”, *CESifo working paper*, No. 2581.
- Ricciuti, R., (2003), “Assessing Ricardian Equivalence”, *Journal of Economic Surveys*, 17(1), s.55-78.
- Roy, A. , Gupta, S.D. ve Asrafuzzaman, (2013), “An Empirical Investigation of Budget and Trade Deficits: The Case of Bangladesh” *International Journal of Economics and Financial Issues*, 3(3), s.570-579.

Samuelson, P.A., (1958), “ An Exact Consumption-Loan Model of Interest with or without the Social Contrivance of Money” *The Journal of Political Economy*, 66( 6), s. 467-482.

Sancak, E. ve Demirci, N. ,’ Ulusal Tasarruflar ve Türkiye’de Sürdürülebilir Büyüme İçin Tasarrufların Önemi”, *Ekonomi ve Sosyal Araştırma Dergisi*, 8( 2), s.159-198.

Sever, E. ve Demir, M., (2007), “Türkiye’de Bütçe Açığı ile Cari Açık Arasındaki İlişkilerin VAR Analizi ile İncelenmesi”, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 2(1), s.47-63.

Sevüktekin, M. ve Nargeleçekenler M., (2010), **Ekonometrik Zaman Serileri Analizi Eviews Uygulamalı**, Nobel Yayınları (3. Basım), Ankara.

Siddiki, J. ve Daly, V. ,(2009), “The Twin Deficits in OECD Countries: Cointegration Analysis with Regime Shifts” *Applied Economics Letters*,2007-5.

Şimşek, N. , (2014), “ İkiz Açıklar Hipotezi Türkiye Üzerine Bir İnceleme”, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.

Tarı, R., (2006), **Ekonometri**, Avcı Ofset (4.Baskı), İstanbul.

Taşkın, C., 2016, “ Peacock - Wiseman (Sıçrama Tezi)”, <http://www.mahrecler.com/2016/07/peacock-wiseman-scrama-tezi.html> (Erişim: 09.03.2019).

TCMB, (2015), “Tasarruf Yatırım Dinamikleri ve Cari İşlemler Dengesi Gelişmeleri” ISBN:978-605- 4911-35-6.

Tunç Deveci, T. ve Değirmen, S., (2013), “ İkiz Açık İlişkisi Kriz Öncü Göstergelerini Etkiler mi? 2008 Küresel Kriz Işığında ABD ve Türkiye Analizi”, *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 13 (2), s. 1-14.

- Uğur, A.A. , ve Karatay, P. , ‘ ‘ İkiz Açıklar Hipotezi: Teorik Çerçeve ve Hipoteze Yönelik Yaklaşımlar, *Sosyo Ekonomi/* 2009-1/090106.
- Utkulu, U., (2001), ‘ ‘Türkiye’de Dış Açıkların Belirleyicileri: Ekonometrik Bir İnceleme’, *Dokuz Eylül Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, 16 (2), s.113-132.
- Utkulu, U., (2003), ‘ ‘Türkiye’de Bütçe Açıkları ve Dış Ticaret Açıkları Gerçekten İkiz mi? Koentegrasyon ve Nedensellik Bulguları’, *DEÜ, IIBF Dergisi*,18(1), s.45-61.
- Uysal, D. ve Topallı, N., (2007), ‘ ‘İkiz Açık Hipotezi: Türkiye’, Selçuk Üniversitesi, *Sosyal Bilimler Meslek Yüksek Okulu Dergisi*, 10 (12), s.201-213.
- Uz, İ., (2010), ‘ ‘Determinants of Current Account: The Relation Between Internal and External Balances in Turkey’, *Applied Econometrics and International Development*, 10 (2), s.115-126.
- Ünsal, M.E. , (2013), ‘ ‘**Makro İktisat**’, İmaj Yayıncılık, (10. Baskı), Ankara.
- Varol İyidoğan, P. ve Erkam, S., (2013), ‘ ‘İkiz Açıklar Hipotezi: Türkiye İçin Ampirik Bir İnceleme (1987-2005)’, *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15, s. 39-48.
- Vyshnyak, O., (2000), ‘ ‘Twin Deficits Hypothesis: The Case of Ukraine’, *Master of Arts in Economics National University ‘Kyiv - Mohyla Academy’*, <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.540.3125&rep=rep1&type=pdf> ( Erişim: 01.02.2018).
- Yapraklı, S., (2010), ‘ ‘Türkiye’de Esnek Döviz Kuru Rejimi Altında Dış Açıkların Belirleyicileri: Sınır Testi Yaklaşımı’, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 65(4), s.141- 163.
- Yay, T., (1996), ‘ ‘Ricardocu Denklik Teoremi’, *İşletme ve Finans Ansiklopedisi*, s.1342- 1348.
- Yılmaz, B. E., (2002)., ‘ ‘İkiz Açık Teorisi: Türkiye’nin 1980-2001 Dönemi Bütçe Açıkları ve Dış Ticaret Açıkları Üzerine Bir Nedensellik Araştırması’, **İstanbul Üniversitesi, İktisat Fakültesi Maliye Araştırma Merkezi Konferansları**, Seri:41, 139-152.
- Yücel, F. ve Ata A.Y., (2003), ‘ ‘ Eş-Bütünleşme ve Nedensellik Testleri Altında İkiz Açıklar Hipotezi Türkiye Uygulaması’, *Çukurova Üniversitesi SBE Dergisi*, 12(12), s.1-13.

Zekioğlu, M., (2009), ‘‘Türkiye’de Kamu Mali Yönetimi Reformu ve Yeni Bütçe Sistemi’’ Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.





### **ÖZGEÇMİŞ**

1991’de Giresun ili Yağlıdere ilçesinde doğdu. Yağlıdere Mustafa Kemal Pansiyonlu İlköğretim okulunu tamamladı. 2009’da Yağlıdere Anadolu Lisesini bitirdikten sonra 2011 de Ordu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İktisat Bölümüne başladı. 2015 yılında Giresun Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı’nda yüksek lisansa başladı. Evli ve bir çocuk annesidir.

